

מאורות השבת

שע"י המכון התורני ירושלים

בראשית | תשפ"ד | גליון 83 | עורך ראשי: הרב נעם יעקובי שליט"א

לימוד המוסר מן התורה

"וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" (בראשית א, לא).

מוסר מן התורה מניין? לכאורה כל אחד יציב על הגמרא בבבא בתרא (ע"ה, ב) "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון", בואו ונחשב חשבוננו של עולם, שזהו המקור החשוב ביותר לכל עבודת המוסר. אולם "וירא אלקים את כל אשר עשה", הביקורת התמידית הזאת, זוהי באמת כל עבודת האדם. תמיד להיות בודק מעשיו ודרכיו, לא להשאיר דברים מכיון שכבר עשה כך או כפי ההרגל. כדרך עבד איניש לאחזקי דיבוריה, שאדם הטוען טענה תמיד נשאר עמה אפילו אם אחר כך יהיה סיבה לפקפק באמיתותה, הוא נוטה להישאר בשלו. וכל תורת המוסר היא תמיד לשאול ולבחון מחדש את דרכו של האדם ע"י ביקורת עצמית. ולכן כמו שלימדה לנו התורה על ענין של 'להמלך עם חבריו', שלא יעשה לבד אלא תמיד ישאל עצה, ולמדו את זה מהפסוק "נעשה אדם" (בראשית א, כו) שפירש רש"י שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן, הוא הדין והן הדברים. "וירא אלקים את כל אשר עשה", תמיד לשקול ולבחון מחדש, האם הדבר שעשיתי עומד במבחן או להימנע מזה. ושמעתי ממו"ר הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל בשם הסבא מנובהרדוק זצ"ל, מה חידש לנו לימוד המוסר? שהאדם חייב לומר תמיד ווער ווייס? מי יודע? האם באמת צודקת ההנהגה שלי? ומה שאני עושה עכשיו, בגלל שכך עשיתי אתמול ושלשום, מי אומר שזה נכון. וא"כ כך במעשה בראשית, שהקב"ה בעצמו עשה הכל ומי יבוא אחר המלך, ובכל זאת בוחן ועובר על כל מה שעשה לראות האם טוב הוא או לאו. זהו היסוד של מוסר שלומדים עם תחילת התורה. וק"ו אנו כמה צריכים לבדוק ולבחון כל הנהגה וכל מעשה ולעשות חשבון נפשנו.

(דעת חיים ומוסר - הגאון רבי חיים וולקין זצ"ל)

... ומתבונן אני עכשיו, על המצב שכלל ישראל שרוי בצער, ודם נשפך כמים ועומדים ומחכים לרחמי ה'. רבים הם הצועקים על מה עשה ה' לנו ככה ואינם שמים לב למאמר חז"ל, כי לא - חשיד קב"ה למיעבד דינא בלא דינא. והרי הרמב"ם בריש הלכות תענית כותב שם, שמי שחושב שזהו מקרה ממנהג העולם, הרי הוא אכזרי. ולכן, כל אחד ואחד צריך להתבונן ולפשפש במעשיו, ולהתחזק באמונה בה', והעיקר על הכל, הוא לימוד התורה, שבזכות זה נצולים, ובחינוך בניו לגדלם לתורה, ביחוד בימי נעוריהם, להדריך את הבנים בדרכי התורה והמסורה, שבכח התורה הקדושה הלכנו בכל הגלויות הקשות שעברו עלינו, וזה זכות קיומנו להתחזק ולהתחזק, ואז ננצח. (מתוך מכתב מרן הגרא"מ שך זצוק"ל בבית ים-במצור שנת תש"ח)

תפילה לפדיון שבויים

מאת הרה"ג המקובל האלוף שר בית הזוהר המלובן כמוהר"ר יהודה פתיה זיע"א

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם על עמך ישראל הנתונים בבית האסורים אשר אסרום שמה הליסטים ההגריאים, בני ישמעאל הערצים והפראים, אנא אב הרחמים, רחם נא עליהם ואת שועתם תשמע ותושיעם, ותסגר את פיות בעלי דינם ואויביהם ושונאיהם, ותעמוד לימין עמך הנאסרים והשבויים, ותקים בהם מקרא שכתוב כי יעמד לימין אביון להושיע משפט נפשו, ויצאו בריאים ושלמים מכבלי מאסריהם, ותקים בהם מקרא שכתוב, ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר: כל כלי יוצר עליך לא יצלה, וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי, כי אתה הוא מתיר אסורים ומוציא אסירים בכושרות, ובדרך כוח וגבורה להתיר מאסריהם וכבלי הפרזל מעליהם. אנה יי הוציאה ממסגר נפשם ותקים בהם מקרא שכתוב, לאמר לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו: שלח מלך ויתירהו משל עמים ויפתחיהו: והצילים מחיות רעות ומנחשים ושרפים ועקרבים, ומעב ומצמא, ומקטב מרירי, ומקר וגשם וברד, ושלג וכפור וקרח ורוח זלעפות, ומקטר של אבק ועפר, ומרוח סערה, ומכל חלי ומחלה ומפחד ובהלה, ומנזק וחבלה, ומן זריקת הפצצות ומן התבערה ומנהרסת הבתים, ומכף כל אויב ואורב בדרך, והחזירם לבתיהם לשלום והגיעם למחוז חפצם לחיים טובים ולשלום, שלמים בגופם ובנפשם, ותקים בהם מקרא שכתוב: כי תעבר במים אתה אני, ובנהרות לא ישטפו: כי תלך במו אש לא תפנה ולהכה לא תבער בך: הצילני מטיט ואל אטבעה: אנצלה משנאי וממעמקי מים: אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה: וכל הקמים עליהם לרעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם. יהיו כמץ לפני רוח ומלאך יי דוחה: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן: כאבן ידמו זרועך בגדל ופחד אימתה עליהם תפל: יקום אלהים פוצו אויביו וינסו משנאי מפניו: כהנדרף עשן תנדרף כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים: ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה יי (יכוין יו"ד ה"א ו"א ה"א) בין מצרים ובין ישראל: למען שמך הקדוש היוצא מפסוק: ויהי בנסע הארץ ויאמר משה, קומה יי ופצו איביך וינסו משנאיך מפניך כשהוא כלול עם מקורו, שם הוי"ה ב"ה כזה: (יכוין בשם: ייבההומקוויאהוממ) ובגנחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל: ותקים בנו מקרא שכתוב: "יי שמרך יי צלף על יד ימינך: יומם השמש לא יפכה וירח בלילה: יי ישמרך מכל רע ישמר את נפשך: יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם": אמן פן יהי רצון:

ד' אמות של הלכה

"וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכַבְשֶׁהָ" (בראשית א, כח)

בזמן מצות "פרו ורבו" (מתוך ספר "משמרת חיים" להגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל)

שלא היה יכול להסיח דעתו ממנה לדבר אחר. וכן תירץ כהאי גוונא ה"ערוך השלחן" שם ("אבן העזר" סי' א' סעיף י"ד) דלא היה ביכולתו לפרוש מן התורה כלל וכלל, ואפשר שהיתה סכנת נפשות אם היה פורש מן התורה. והנה עיין ב"שולחן ערוך הרב" (הלכות ת"ת פ"ג הל' א') שתירץ באופן אחר למה מותר להתאחר לישא אשה אף שתלמוד תורה אינה דוחה מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים ומשום דמבטלין תורה לקיים מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים רק היכא שמפסיק מלימודו לפי שעה, משא"כ אם ישא אשה אז יבטל עיקר תלמוד וכיון שכן לימוד התורה עדיף (וכן פירש "העמק שאלה" בשאילתא ק"ג ס"ק י"ד).

ולפי מהלך זה מדויק לשון הרמב"ם הנ"ל (הלכות ת"ת פ"ג הל' ד') וז"ל: "היה לפנינו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו", ע"כ. ולכאורה אינו מובן מה היה הרמב"ם צריך להוסיף "ויחזור לתלמודו", פשיטא שיחזור לתלמודו אחרי שיעשה את המצוה. אכן לפי תירוץ זה אתי שפיר, דהרמב"ם בא לומר דמפסיק מתלמודו רק היכא שמפסיק לשעה וחוזר אח"כ לתלמודו, משא"כ אם עי"ז יבטל עיקר תלמודו אז אינו מפסיק. ולפי זה נראה דיש לתרץ גם למה היה מותר לבן עזאי לבטל מצות "פרו ורבו" לגמרי, דכיון דאם היה בן עזאי נושא אשה היה מתבטל עיקר דרגת למודו של בן עזאי שהיה ללא הפסק כלל, על כן חשיב נמי שמתבטל עי"ז עיקר למודו. ולהכי אמרינן דאז תלמוד תורה עדיף אפילו ממצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים.

פסק הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו הל' א'), וז"ל: "ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות בעבור אשתו ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה", ע"כ.

וקשה דהרי איתא במועד קטן (ט. ב) דמבטלין תלמוד תורה בשביל מצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים, וכן פסק הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג הל' ד'), וא"כ גבי מצות "פרו ורבו" שהיא מצוה בגופו ואינה יכולה להתקיים על ידי אחרים היה צריך לבטל מתלמודו כדי לקיימה, ואיך אומר הרמב"ם שפטור מפני שעוסק במצוה פטור מן המצוה.

ועיין ב"העמק שאלה" (שאילתא ה' ס"ק ד') שתירץ דכיון שיכול לקיים מצוה "פרו ורבו" אחר כך דאינה מצוה עוברת על כן דינה כמצוה שאפשר לעשות על ידי אחרים דהרי הוא בעצמו יכול לקיימה אחר כך. ולהכי תלמוד תורה דוחה את מצות "פרו ורבו" ככל מצוה שאפשר לקיימה על ידי אחרים [וכן תירצו ה"קובץ הערות" (הוספות אות א') וה"ערוך השלחן" (אבן העזר סי' א' סעיף י"ג)].

אכן עדיין יקשה על זה מהא דפסק הרמב"ם שם (הלכות אישות פט"ו הלכה ג') וז"ל: "מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושונה בה כבן עזאי ודבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון", ע"כ. והרי התם הוא מבטל את מצות "פרו ורבו" לגמרי וא"כ הוא מצוה שאי אפשר לקיימה על ידי אחרים ואיך תלמוד תורה דוחה את המצוה.

ועיין ב"קובץ הערות" שם (הוספות אות א') שתירץ דכהאי גוונא אינו פטור ממצות "פרו ורבו" אלא שחשוב אונס בביטולה. והיינו דבן עזאי היה דבוק כל כך בתורה עד

התמדה בתורה גם בזמני מלחמה

בתורת אלוקים חיים, תורה מגינה ומצילה.

שנת תש"ח.

כבר בימי ילדותו נתן רבי שמואל לתהפוכות החיים לחלון על ראשו מבלי שחנן אותם אף לא במבט קל, ובימי גדלותו - לא כל שכן.

בחוץ מקדירים ענני מלחמה את פניהם האפורות, ושורקים פגזים באיום. הלבבות נצבטים בחרדה מפני הבאות, והכל רצים בבהילות לקומה הראשונה, שנחשבה בטוחה יותר וְשִׁמְשָׁה כמקלט.

שנת תשס"א.

עיראק הכריזה מלחמה על ארץ ישראל.

אזעקות מנסרות את החלל, והלבבות נלפתים באימה מפני איום הנשק הכימי.

כולם? לא בדיוק. מעבר לחלון המוגף שבקומה העליונה יושבים שנים, אינם זזים ממקומם.

בחוץ סוערות רוחות מלחמה, ובפנים נושבת ברכות רוח אחרת, רוחה של תורה.

בבית המדרש יושב לו רבנו, על פניו נסוכה אותה הבעה שלמה של תמיד. "כבר רגיל אני לשמוע פגזים", הוא אומר בחיור, "כפי שהיה כשישבתי עם אבי הגדול, אי-אז במלחמת תש"ח..."

בחוץ שורקים הפגזים ומפילים חתימתם, ובבית מתנגן לו הניגון המתוק בתבל, ניגון של גמרא.

שנים יושבים שם, רכונים על הספר. רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל ובנו - הילד, לימים רבי שמואל, ראש הישיבה.

את התמדתו המופלאה שלא הפסיקה אף לרגע, את לימודו הנצחי הרגוע - את הכל הוא תלה באביו הגדול...

כמו מצויים הם בתוך ענני הכבוד, אימת המלחמה אינה נוגעת אליהם כלל. בהתמדה עצומה הם לומדים בצוותא

(מתוך ספר "ושמואל בקוראי שמו" - ש. ארלנגר)

בישעיה (נ, ז): "מי בכם יראי ה' הלך חשכים ואין נוגה לו יבטח בשם ה' וישען באלקיו". המאמין השלם הוא, מי שהגיע למדרגה שאף בעת שהולך חשכים דהיינו בעת צרה ואין נוגה לו, אינו רואה בשום אופן כל מהלך טבעי שיוכל להנצל ממנו, ומכל מקום אין הדבר נוגע לו, אלא אמונתו בהש"ת חזקה ומושלמת כאילו ואינו נמצא כלל בצרה. מדרגת האמונה היא שינוי מוחלט של טבע בני האדם. ומכיון שנתבאר עד היכן מגעת האמונה, אם כן פשוט שדרוש לכך עבודה מיוחדת עד ששייגנה.

מנוחת אהבה

נרות שבת

בימינו שהניסיונות מרובים. והגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ ז"ל אמר, שניכר על המצח של בחור, האם אמו מתפללת עליו אחר הדלקת הנרות, שזה בולט בגישמאק ובהנאה שיש לו בלימוד (קובץ אור השבת חוברת כ"ד).

[ב] והנה בשבת מאיר האור הגנוז של לעתיד לבא כדאיתא במדרש פרשת בהעלתך, ומבואר בספרים שהוא נתגלה בעיקרו בתוך נרות שבת, ולכן כתב ה"בן איש חי" (שנה שניה פרשת בראשית אות מט) שיש להסתכל על הנרות ויכוין בראייתו שיאירו נרות העליונים, ועי' בס' "חותמו של כהן גדול" (עמי שמד) על הגה"ק מתולדות אהרן ז"ל שבכל ליל שבת כשיצא מבית המדרש ועבר על יד הנרות היה מתעכב לדקה או יותר להביט בהם, והמחזה היה נורא.

וכתב הגר"א (תיקו"ז יב, ב) דנרות שבת הם כנגד שני לבושי אדם הראשון ואשתו, שבהם הארת האותיות י' ה' של איש ואשתו, כמ"ש אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור.

וכן איתא ברמ"א וב"מגן אברהם" (סי' רע"א) בשם מהרי"ל שיש להסתכל על הנרות בשעת אמירת קידוש. והוא מסוגל לרפואת העינים. ובשו"ע (סי' רס"ג סי"ד) מבואר דאחר שהאשה מדליקה הנרות אסורה במלאכה כיון דהדלקת הנר הוי כקבלת שבת, היינו שהדלקת הנר מכניסה את האור של שבת, האור הגנוז של לעתיד לבא, לתוך הבית ומאיר את החושך של ימות החול והעולם הזה.

[א] מצות נר שבת היא מצוה מיוחדת מדברי סופרים, ויש בה חומר מיוחד יותר ממצוות דאורייתא במה שאפילו עני חייב לחַזֵּר על הפתחים עבור מצוה זו כמו שכתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות שבת) ואכ"מ, וכן עונש ביטולה חמורה ביותר כדאיתא בשבת (לא, ב) ובתנחומא פרשת נח (סי' א).

ואמנם מצות הדלקה מוטלת על הנשים, אבל ראוי לאיש להכין את הנרות כמו שכתב המשנה ברורה בסי' רס"ג (סי' י-ב) בשם האריז"ל [ובתוס' רעק"א פ"ב דשבת כתב שכבר מרומז כן במשנה שם עיי"ש], וגם בשאר חדרי הבית אפשר לאיש לקיים המצוה על ידי הדלקת החשמל בהם.

וכתב רבינו בחיי (פרשת יתרו) שראוי לאשה בזמן הדלקת הנרות להתפלל על זרעה שיהיו יראים ושלמים, וכן מנהג ישראל, וכדאיתא בשבת (כג, ב) שבזכות נר שבת זוכה לבנים תלמידי חכמים [ובאלפסי זוטא שם מבואר שלגבי סגולה זו יש כח יותר בנר שבת מנר חנוכה, שזוכה שכל בניו יהיו תלמידי חכמים, משא"כ בנר חנוכה שמועיל רק לאחד מהן].

וגם האיש בשעה שמכין את הנרות או מבריק אותם במשחה יש לו להתפלל על זרעו, וכך נהג הגאון רבי שמשון פינקוס ז"ל בכל ערב שבת, ובודאי שכפי שיעור ההידור בקיום המצוה והכנת הלב אליה, כך זוכה לבנים תלמידי חכמים.

ובדורות שעברו, ידוע כמה דמעות שפכו האמהות בשעת הדלקת הנרות על כל צאצאיהם, וכל שכן

הנר העליון

בגמ' שבת (כה, ב) עה"פ [ותַזְנַח מְשֻׁלֹם נְפִשֵׁי נְשִׁיתֵי טוֹבָה] (איכה ג, יז) דרשו, אמר רבי אבהו, זו הדלקת נר בשבת. מבאר בעל ה"בן איש חי" בספרו "בן יהוידע", דהתנא אמר 'הדליקו את הנר', ומקשים למה אמר 'הנר' בה"א, והכוונה בזה בס"ד לרמוז על הנר העליון שבקדושה למעלה, וכמו שאמרו רבינו האר"י ז"ל בסוד נר שבת וז"ל "הדלקת הנר אמרו רבותינו ז"ל הדלקת נר בשבת חובה, הסוד הוא כי שני נרות הם בינה ומלכות ותכוין לכבות ב' הנרות של סטרא אחרא", עד כאן לשונו. לפי זה כיון שהדליקה האשה נר שבת למטה כאלו הדליקה נר שבקדושה למעלה, לכך אמר 'הדליקו את הנר' בה"א הידיעה שרומז בזה על נר העליון שהוא בסוד ה"א כנודע, ולכן צריך לכוין בהסתכלות שני נרות אחת כנגד ה"א ראשנה שבשם ואחת כנגד ה"א אחרונה.

בזכות הנר - שלום

והנה אותיות 'הנר' במילואם כזה ה"י נו"ן רי"ש עולה המילוי מספר 'שלום' בדקדוק, ולכן דריש כאן "ותזנח משלום" זו הדלקת נר בשבת.

גם נראה לי בס"ד מספר נ"ר ומספר 'אפלה' עולה מספר שלום, רמז אם יש נר באפלה יש שלום, ואם יחסר הנר ישאר אפילה, שאם יחסר מספר נר מן שלום ישאר מספר אפילה.

אם מי שכבה לו נרו בסוכות שחל בשבת חייב בסוכה

בדבר מי שכבה לו נרו בסוכות שחל בשבת, אם מחויב לאכול בסוכה או לאו. השיב בשו"ת "פעולת צדיק" (חלק ב' סי' קצט): יראה דאין מחויב ופטור הוא מדינא, וצריך לצאת לאכול שם בבית במקום שיש שם נר, כדאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה ואין לך מצטער גדול מזה שמצטער לישב בחשך, וכדאמרינן בשבת "ותזנח משלום נפשי" זו הדלקת

י"ט תשרי תקנ"ח: מרנא ורבנא רבי אליהו ב"ר שלמה זלמן מוילנא, הגאון החסיד מוילנא

למען ימשיך לשקוד על תורתו, תוך שחיים בדלות ובעוני ובדוחק רב.

שש שנים איזן וחקר היטב תלמוד בבלי וירושלמי תוספתא ומכילתא ספרא וספרי והאיר חשכת הטעויות ואפלת הנוסחאות המשובשות אשר נפלו בהם על ידי רובי המעתיקים והמדפיסים ובהם דברים נפלאים אשר באר כוונת ראשונים. לדוגמא: (ברכות ד, ב) אמר ר"א, כל האומר "תהלה לדוד" בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן עולם הבא. מאי טעמא אי נימא משום דאתיא בא"ב נימא "אשרי תמימי דרך" דאתיא בתמיניא אפיין, אלא משום דאית ביה "פותח את ידיך", נימא הלל הגדול דכתיב ביה "נותן לחם לכל בשר", אלא משום דאית ביה תרתי. פירש רש"י, אית ביה תרתי, דאתי בא"ב ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי. וביאר רבנו, דהיה קשה לרש"י למה לא אמרינן "אודה ה' בכל לבב" (תהלים קיא) המסודר גם כן על פי א"ב ויש בו בקשה על פרנסה דכתיב ביה "טרף נתן ליראיו". לזה דקדק רש"י דבאשרי נאמר "ומשביע לכל חי רצון", הכנת מזון לכל חי. אבל כאן נאמר "טרף נתן ליראיו" לבד. וזוהי רק לדוגמא אחת, אשר תיקן והעמיד דברים על תילם בקיצור על קוצו של יו"ד.

עוד שש שנים עסק בדברי פוסקים ראשונים ואחרונים המה הגדולים אשר מעולם אנשי השם גאוני קדמאי ובתראי ועם כל גדולת חכמתם וקדושתם לא פנה לתרץ דבריהם במקומות אשר מצאם דחויים באות אחת מדברי חכמי הגמרא הקדושים. ואורות ממרום נפתחו לו כי הפליא ה' חסיד לו. ולמודו תם היה תורה שבכתב, תורה שבע"פ. ואח"כ רזי תורה באובנחא דלבא. כמו שבאר רבנו דברי המקרא: "הַשְׁמֵן לֵב הָעַם הַזֶּה וְאֶזְנֵי הַכֹּהֲנִים וְעֵינֵי הַשֹּׁעֵר פֶּן יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמַע וּלְבָבוֹ יִבִּין וְשֵׁב וּרְפָא לוֹ" (ישעיהו ה, י), שהמקרא נראה הפוך מראשו לסופו. ואמר רבנו כי דרכי ההשגה הם שקודם תורה שבכתב ואחר כך תורה שבעל פה, ולבסוף סתרי תורה. תורה שבכתב על ידי ראיית העינים, תורה שבעל פה על ידי שמיעת האוזן, והבנת סתרי תורה היא על ידי הלב. אולם השכחה היא להיפך מן החמור אל הקל. ועל כן כך הם דברי הנביא, "השמן לב העם הזה" מלהבין סתרי תורה, ואח"כ "ואזניו הכבד", לא יבין כבר גם לשכל תורה שבעל פה, ובסוף "ועיניו השע", בלהשכיל גם תורה שבכתב. ועל זה נאמר בפסוק של ריפוי להיפוך, "פן יראה בעיניו", תורה שבכתב, "ובאזניו ישמע", תורה שבעל פה. "ובלבבו יבין", גנזי נסתרות הנאמרים בלחשיה. "ושב ורפא לו".

כל התורה כולה היתה שמורה בלבו וערוכה על שפתיו וכן מעשהו בביאוריו על השולחן ערוך, שבהם כלל הלכות מרובות של רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים. והראה מקורם בשני התלמודים הבבלי והירושלמי וכן טחן וברר וסילת סולת נקיה ומנופה מכל דברי הראשונים והביאם לאחר זיקוק לביאורו על השו"ע. כמו כן בפירושו על המשניות כלל כל דברי האמוראים שבשני התלמודים וידע כל התוספתות והברייתות איפה במשנתנו הם רמוזים. כן

הרב הדומה למלאך ה' עיר וקדיש מן שמיא, מרנא ורבנא אליהו החסיד נ"ע מוילנא, שהרים חמה בקומתו והאיר לארץ ולדרים עליה בדרך לימודו. בטהרתו ובחסידותו הנקיה ללא דופי.

כבר מועד לידתו הוכיח עליו, נולד ביום שלישי שנאמר בו "כי טוב", בראשון לחג הפסח, שנת 5480 לבריאת העולם, לאביו הרב הגדול הצדיק מו"ה שלמה זלמן ואמו הצדקת מרח טריינה זכרונם לברכה. מגזע תרשישים צאצא להגאון הנודע מו"ה משה רבקה מוילנא, מחבר ספרי "באר הגולה" על ארבעה חלקי השו"ע, ומגזע הגאון הנפלא אור ישראל וקדושו מו"ה משה קרעמער אב"ד ור"מ דק"ק ווילנא.

משחר יצירתו, מרחם הוקדש להיות סולם מוצב ארצה אשר ראשו מגיע השמימה. אשר הקדיש עצמו עולה כליל לעבודת יוצרו ובוראו עד כסה שמים הודו והארץ האירה מכבודו.

עוד מטל ילדותו התמסר רבנו לעמלות בתורה במיצוי גאונותו עד להקים עולה של תורה מחדש. כבן שבע חדל כבר לקבל לקח מפי מוריו ושמם כחצי שנה את הגאון מו"ה משה מרגליות בעל "פני משה" על הירושלמי. ומאז גבהו דרכי עיונו בלימודי התורה הקדושה.

תורתו היתה למימיו, בכל מובני הנפש, זיכוך וטוהר הן בנגלה הן בנסתר בכל מכמני התורה כל רז לא אניס ליה. תורתו כזרם מים ללא הפסק, עד כי כל חכמי דורו עמדו ופחדו ויראו מגשת אל הקודש. להתבונן בדרכיו והילוכו בקודש, לכתו עלי חלד היה כמלאך המהלך בין אנשים, זיכך החומר לתכליתו. "לזכך החומר כמלאכי השרת". (הגר"ח מוילנא זצ"ל).

מיום היותו בן י"ג שנה ויום אחד לא הסתכל חוץ לד' אמות. אכילתו היתה לחם צר, פת צנומה שרויה במים שיעור שני זיתים בבוקר ובערב. זולת שבת ומועד. אשר בהם טעם לכבוד היום מכל אשר הכינו. מעודו לא שח שיחה בטלה ולא הלך ארבע אמות בלא תורה ותפילין. שינה לא נתן לעיניו ותנומה לעפעפיו זולת שלש חצאי שעות בלילה וחצי שעה ביום ושאר שעות היום והלילה שקד בלי הפוגה בתורה, כאשר העיד עליו תלמידו הגר"ח בהקדמתו לספרא דצניעותא. "כל משנתו היתה סדורה לו, ערוכה ושמורה, ובכל כוחו עבדה ושמרה. ונתן נפשו ממש על כל דבר ודקדוק מן התורה. וחוף לארבע אמותיו לא נסתכל מעודו. וגודל פרישותו מכל עניני העולם היה להפליא, עד אשר לא שאל מעולם על שלום בניו, ומעודו לא כתב להם שום מכתב פ"ש. ולא קרא מכתביהם. איש חי באילנא דחיי אחז אשר כמעט לא טעם טעם שינה מיום עמדו על דעתו הקדושה. עד אשר ניתנה לו התורה במתנה, ושתי כליותיו נעשו כשתי מעיינות נובעים מקור חכמה, והיו מתגברים והולכים מיום ליום ומשעה לשעה, ונוסף עליהם שפלות דעתו ונמיכת רוחו וענותנותו הנוראה במקום גדולת תורתו. ומי שלא ראה קדושת תורתו ועבודתו ונקיות טהרת פרישותו וחסידותו וענותנותו לא ראה מאורות מימיו".

גם בני ביתו הקריבו מצרכיהם הגשמיים הנצרכים ביותר,

בהנהגה שהנהיג את הציבור היה למפליא. ונוסף על יגיעתו הנוראה והעצומה בכל ארבעה חלקי התורה פשט רמז דרוש סור, לקח לו לרקחות וטבחות שארי חכמות וידיעות הנצרכות להבנת דברי התורה. ובשעה שאינה לא יום ולא לילה השיג חכמת הדקדוק הנצרכת מאד להבנת עומק פשוטו של מקרא. והגדיל בחכמת התכונה, שבלעדה לא ירים איש ידו ורגלו בדיני קידוש החודש וסוד העבור המולדות והתקופות, עד כי יסופר עליו, שבעת ניסוי שעשו מדענים וכשלו בהם הצליח לפתור באופן מפליא את הדבר. כן ידע חכמת המשולשים אלגברה והנדסה להבנת הסוגיות החמורות במסכתות עירובין וסוכה. גם את חכמת המוסיקה הנחוצה מאד להבנת טעמי התורה וסודות שירי הלויים ידע על בוריה. וכן למד את חכמת הנתוח וטבעי גוף האדם ואיבריו, לתכלית ידיעת כמה ענינים בתוה"ק.

ה"חזון איש" במכתביו הכליל את רבינו הגר"א כאחד ממוסרי התורה יחד עם רב אשי רבינא והרמב"ם. ונתקיים בו במיצוי התכלית מאמר חז"ל: וכל העולם כולו לא היה כדאי לו מול דבר אחד מדברי תורה "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו". (במדרש שה"ש) בשעת פטירתו נתעצב מאוד על כך שלא יוכל לזכות עוד בקיום אפילו במצוה אחת קלה כמצות ציצית. **נלב"ע י"ט תשרי תקנ"ח** מי יתן זכותו תעמוד לנו בכל עת עד קצה דור אחרון.

ליקוטים מתוך ספר "נהורא דאליהו" להגרי"ח סופר שליט"א

מעיד: פעם אחת הוא נכנס לבית הכנסת אחרי התפלה, וראה את הגאון יושב ופתוח לפניו מסכת חולין, וראה אותו שהוא 'מדפדף' בדפים, הופך דף אחר דף, ואחרי כמה רגעים 'סיים' את המסכת, סגר אותה. שאלתי אותו: 'כבוד הרב, מה זה ה'דפדוף' הזה? חיפשת משהו?'. אמר לו הגאון: 'לא! חזרתי על כל מסכת חולין, ותירצתי כל קושיות הרא"ש על הרי"ף!... זה ה'דפדוף'...'
'הוא אוהז במסכת כלים'
פעם אחת, בזקנותו, הכניסו אצלו רופא יהודי, ואחרי שבדק את הגאון, שאלו אותו כזה מצבו של הגאון? היכן הוא הוא אוהז? אמר להם: הוא אוהז במסכת כלים.. הוא חוזר אלפי משניות בעל פה, וכעת הוא הגיע למסכת כלים.. - הגאון חולה או לא חולה, לא פסיק פומיה מגירסא!

יכול היה לספור אותיות הש"ס!
"מי יוכל לספר" - כך כותב התלמיד שלו (עליות אליהו דף לב ע"ב) - "כח בקיאותו וגודל תורתו הברורה כשמלה, עם יוקר שיטתו האמיתית, בתלמוד בבלי וירושלמי ותוספתא, עד שֶׁסָפַר ומנה תיבותיהם ואותיותיהם". - הוא היה יכול לספור את האותיות שיש בש"ס!

מי שלא ראה את הגאון - לא ראה מאורות מימיו אדם כזה, "שר התורה", מרגיש גאוה: 'אין כמוני', אבל אצל הגאון זה לא כך, אדרבא, רבי חיים וולאז'ין מעיר (שם): "שתי כליותיו נעשו כשתי מעיינות נובעים מקור חכמה, והיו מתגברים והולכים מיום ליום משעה לשעה. ונוסף עליהם שפלות דעתו ונמיכת רוחו" - ענוה מופלגת, "וענוותנותו הנוראה במקום גדולת תורתו. ומי שלא ראה את קדושת תורתו ועבודתו, ונקיות טהרת פרישותו וחסידותו וענוותנותו, לא ראה מאורות מימיו". כך אומר ר' חיים וולאז'ין.

ידע כל חיסורי מחסרא שבתלמוד באופן דלא מחסרא כלל בסדרא דמתניתין שסדר רבנו הקדוש. אלא דרבנו הקדוש ס"ל כחד תנא דסתם מתניתין אליבי' ולדידיה לא חסרה כלל. וגמרא ס"ל כאידך תנא ואלבי' הוא דקאמרה הגמרא חסורי מחסרא והכי קתני. רגיל על לשונו על הפסוק, "חמוקי יריכיך" שהוא ראשי תיבות "חסורי מחסרא והכי קתני" שסוד ענין זה הוא נמשל לירך מה ירך בסתר אף דברי תורה נסתרים הם (הגר"י משקלאב).

וכה העיד תלמידו הגר"ח במכתבו בראש "תקלין חדתינן": מי האמין לשמועתינו שבדור העצב והנבזה הזה אשר אמרנו נגזרנו נתגלה לנו אור חדש בהיר הוא. אשר יחזו עיניכם בחבור הנפלא הזה על סדר זרעים אשר זכינו לשום עין עליו והנה רובו שיטות חדשות אשר לא שערום חכמי הדורות שלפנינו מימי חתימת התלמוד. כל מעיין האמתי יראה וישמח בעמקות מתיקות אמיתית דברי קדשו אמת אמת כו".
כמעשהו בנגלות התורה, כן הפליא נוראות, והראה גדולת איך כל סדרי מעשה בראשית ומעשה מרכבה המסודרים בזוה"ק, אדרות ותקונים וכתבי האר"י ז"ל, כלליהם ופרטיהם, כלולים ומסודרים הם כסדרם וכהלכתם בהאי ספרא קדישא, "ספרא דצניעותא", הכולל שרשי החכמה העליונה בקיצור נמרץ, והכולל חמשה פרקים נגד חמשה חומשי תורה. כמו כן ידע לרמז את כל התורה שבעל פה בתוך התורה שבכתב. גדולי הדור שבאותו זמן העריצוהו לאין שיעור, כמו כן

סעודת סיום של הגאון על ה'ספרא דצניעותא'

ביום שהגאון סיים את ביאורו על ה'ספרא דצניעותא', עשה סעודת 'סיום' על 'ספרא דצניעותא', והזמין את המקורבים אצלו, (רק את היידיים בנפש שהיו לו, את החכמים המופלגים ביותר), וכותב מחותנו (חמיו של הגאון רד"ל), שהוא זכה להשתתף גם כן בסעודה הזו, ומעיד ששלחו להם 'שליו' מן השמים לסעודה הזו. - לא רק אבותינו במצרים אכלו שלו במדבר, גם הגאון מוילנא כשעשה סיום, השתתפו אתו מן השמים, שלחו לו 'שליו' (ע' בס' הגאון החסיד מוילנא עמוד רסד).

"נתראה בעולם הבא"

יש מעשה מפורסם, כשאחותו פעם באה לבקרו, לא ראתה אותו במשך חמישים שנה, לא התראו ולא נפגשו, וכשנפגשו, דבר ראשון שאמר לה הגאון, בירך 'שהחינו' ו'מחיה המתים'. כמו שכתוב בשולחן ערוך (סי' רכה ס"א), שמי שלא ראה את חברו שהוא שמח עליו שלושים יום, מברך שהחינו, ואם י"ב חודש, מברך גם מחיה המתים. זה דבר ראשון. ואחר כך אמר לה: 'אחותי, תראי, הנה זקני כבר הלבין, זו התראה מבית דין של מעלה שימיי מתקצרים והולכים, אין לי זמן לשבת לדבר איתך, לפטפט על כל מיני דברים. הנה אשתי, היא לא מצווה על תלמוד תורה, תדברי איתה. שלום. נתראה בעולם הבא'. זה היה הדיבור שלו. 'נתראה בעולם הבא'.. כאן בעולם הזה צריך ללמוד, אין זמן, חבל על כל דקה. בעולם הבא, ושם ינחו יגיעי כח' (איוב ג, ז), שם כבר נוכל לדבר.

סדר לימודו של הגאון

סדר לימודו היה בכל יום חוזר על 100 דף גמרא בבלי. כל חודש סיום הש"ס. מידי חודש בחודשו! אין לנו השגה בזה. תלמידו ר' שאול מוילנא בספר עליות אליהו (הערה טז דף כב ע"א)

מתולדות רבי משה סופר - ה"חתם סופר" (תקכ"ג - ת"ר)

צריכים לדידי, ולמעוטא דמעוטא שהם פחותים ממני. למה זה אטריח בשביל המיעוט..."

כמו"כ כתב בתשובותיו (אבה"ע"ז ח"א סימן י') "ותמהני מה מצא בי לתהות על קנקן ריקים... ומה לתבן את הבר..."

אותו גדול המשיבים בדורות. כתב על עצמו (בשו"ת אבה"ע"ז סי' ל"ה "הנני מיראי הוראה מאד..." "וקשה לי להכניס בדבר... פן אכווה בגחלתן של תלמידי חכמים..." כמו"כ כתב בתשובותיו (אבה"ע"ז סימן י') "שיודע אני בעצמי שלא הגעתי להוראה בעוה"ר ואין לסמוך עלי כלל..." ובתשובותיו (ח"מ סי' ט') כתב "ואנכי לא ידעתי מה מצאתם בי למשש כלי. וביתי ריקים בעוה"ר אין לחם ואין שמלה מבוררת בהלכה..." ובשו"ת אבה"ע"ז (ח"ב סימן ס"ט) כתב "אך דבר זה נמסר לגדולי ישראל ולא לרבנים כמוני, ומי אנכי..."

לחם רבות לקיים מנהגי ישראל. וכמו שכתב (בשו"ת חתם סופר או"ח סי' קנ"ד) "אבל יחיד בדורו אפילו הוא חסון כאלונים וכגובה ארזים גבהו ודבריו כראי מוצקים לא יבין להתיר אפילו מנהג קטן ממנהגי ישראל..." ומתריע בתשובותיו (או"ח סי' נ"א) "ורגיל אני לומר כל המפקפק על נימוסינו ומנהגינו צריך בדיקה אחריו..." ומזה ידן איך לא יהין לעצמי לפשוט יד במנהגי ישראל כי אותם שהוא חושד מנהג בורות הם, בארות חצובים ממקור מים חיים נוזלים מן לבנון..."

כמו כן כתב (ביו"ד סימן י"ט) "כי קשה מאד לשבור מנהגי ישראל אפילו להקל..." וכמו כן כתב (בשו"ת יו"ד סימן שכ"ז) "וכללא כילי רמ"א אין לשחוק על שום מנהג אפילו על הכאת המן", ובשו"ת (ח"ו סי' פ"ג) כתב וכל המשנה ידו על התחנותה. וכל המחזיק דברי חז"ל ומנהג אבותיו ידו על העליונה ויתברך מאלוקי קדם..."

"אין אני רואה חילוק בין התשובות שכתב בילדותו בדרעזניץ, לאלו שכתב בפרשבורג. כי תורת אמת היתה בפיהו בילדותו כמו בזקנותו..." (לשון המהר"ם שיק הובא בראש חידושי חתם סופר פסחים). לעת זקנותו אמר פעם החתם סופר. "כל אדם בהגיע לימי זקנותו בדרך הטבע יחלש אחד מחושיו, או כח הזכרון או כח השכל. ותודה לה' יתברך. אצלי כח הזכרון שלי נחלש מעט, ולא כח השכל..." (עדות נכדו בהגות "רחובות קריה").

בתשובותיו סי' ש"א מביא שהיה נוהג כל ערב חג לשחוט בהמה כדי לקיים מצות הפרשת מתנות כהונה של זרוע ולחיים והקיבה וליתנו לכהנים.

רבנו כתב במכתב קודשו (הובא בריש פתוחי חותם שריש שו"ת חת"ס יו"ד): "כל עוד שיחיני ה' ויתן לי כח הריני מוכן ללמוד עם כל הבא לשמוע, לא אשקוט ולא אנוח כאשר ציוני ה' אלקי מה אני בחנם וכו' ולהשיב לכל שואל עד מקום שידי ושכלי מגיע באפס דמים. והנני כותב על הספר בדיו כל מה שיחיני הי"ת הן בהלכה הן באגדה והמה מונחים הפקר כל מי שרוצה להעתיקם יבא ויעתיקם וכו', ואם ח"ו להגדיל שם חוששני מקללת חז"ל נגיד שמא אבד שמה, כאשר אירע לרוב מחברי ספרים - ומכ"ש להרויח ממון ליטול חיים מן העולם ח"ו וכו', עכ"ל"ק.

בחתם סופר עה"ת פרשת משפטים עמוד קי"ג כתב: וידוע שכלל האומה הוא בחי' אדם א' וישראל שמו וגדולי ישראל הקרובים אל ה' הם בבחינת מוח ונשמה ויש בבחינת פה ומשוררים זמירות כדוד המלך ע"ה ויש מארי דידיים ויש מארי ליבא וכן כל האיברים וכשהם מתדבקים זה בזה אוי אע"ג שאני אינני יכול לכוין בתפילתי

תלמיד ההפלאה ורבי נתן אדלר. כאשר עבר ה"שאגת אריה" דרך פרנקפורט דמיין, הביא לפניו רבי שמואל את בנו הקטן "משה" שהיה אז כבר שית, וביקש מהאורח להאציל ברכתו עליו, ובתוך הדברים גילה כי זה הקטן כבר עבר על מספר מסכתות, ושאלו שאלה והפעוט ענה לו תשובה חריפה, חבק רבי אריה לייב הקשיש את משה הקטן באמרו "מובטחני שזה הקטן גדול יהיה לגאון ולתפארת בישראל" (הובא בתולדות ה"שאגת אריה" לרבי משה מאיר ישר).

על כך שרוח הקודש הופיעה בבית מדרשו, ותשובותיו היו מעין שכינה מדברת מתוך גרונו, מעיד גם גאון הדור, חותנו מרן רבי עקיבא איגר זצ"ל, שכתב בתשובותיו מהדורא קמא סימן קכ"ח: "והנה כאשר נשאל הגאון, חביבי המפורסם רבי משה סופר נתן דעתו לדון באם העדים הם כשרים ודן להיתר. ואם כי ראיתו אינה מחוורת כ"כ. ראיתי כמה גדול כחם של צדיקים. כי דן ללא נשאל,

ואחרי שעמד הרב על החקירה נודע כי העדים באמת קרובים זה לזה ורוח ה' דברה בו".

היה קשור לרבו נתן אדלר עד למאד ובמקום אחד כתב (שו"ת חו"מ סי' ג') "כי לא זזה ידי מתוך ידו ממש לידע כל דרכיו מוצאיו ומובאיו", כמו כן כשנודע לו שרבו נפקד בפרנסה כתב "מרוב שמחתי פלטה הקולמוס" (שו"ת חלק ז' סימן ט').

בנערותו היה השליח להוציא ולהביא מכתבי שאלה בין רבו רבי נתן אדלר - וה"נודע ביהודה". כמו שכתב בשו"ת יו"ד סי' של"ח וה"נודע ביהודה" חזר בו מאיזה פסק המובא בגליון השו"ע יו"ד "אמר יחזקאל" זהו מכתב שהחתם סופר הביאו.

ניהל ישיבה. וכתב (בדרשותיו ח"א עמוד ס"א): "זה יותר מארבעים שנה תלי"ת שלא נתבטלה ישיבה מעל שלחני אפילו יום אחד..." וגם בזמן המלחמה (כתב בספר הזכרון) "לא נתבטל בית המדרש שלי..." וממשיך (שם עמוד כ"ב) "ואנחנו היינו יושבים בחדר התחתון שבביתי לומר שיעור דיומא עם התלמידים בלב נשבר ונדכא וכל רוח אין בנו..."

אהבתו לתלמיד שחידש בלימוד לא היתה לה גבול כמו שכתב (במכתב הנדפס בקונטרס "ברך ה' חילו" - לונדון תשמ"ב) "אספרה כמו בערב יום כיפור העבר היה באוכלי שולחני הבחור יעקב כץ ואמר לי מחידושו... וזלגו עיני דמעות מרוב התלהבות שמחה אשר זיכני ה' לשמוע מבחור רך בשנים כמותו דבר קרוב לאמת. מחודד ומשונן כפליים לתושייה..."

בספר שו"ת "מילי דאבות" חלק ג' ס"ו מביא החתם סופר תשובה לאחד שערער על דבריו והקשה קושיות עליהם, החתם סופר כותב לו את דלקמן: "ממה נפשך. אם יעשה כדברי הרי טוב, ואם לא יעשה טוב יותר. שאין עלי אחריות. וידי חובתי יצאתי, שהרי כבר השבתי לו, ואינני מחויב ליבון אבנים. אך אם טעית. ולחזור ב"י זה לי ארבעים שנה תלי"ת. ולא אירע לי אלא ב' פעמים. פעם אחת החזירני הגאון מהר"ז מרגליות וכו'. הגאון הנ"ל החזירני והורתי לו. ועתה כי זכיתי ללמוד "לולב הגזול" שבתי וראיתי, כי לא כדין הוריתי. ודברי הראשונים אמיתיים. ושוב פעם אחת בענין שלא כדין התחרטתי, אלא הלכה כדברי הראשון, זולת זה לא ידעתי תלי"ת..."

ענוותנותו רואים גם במכתב (שנדפס ב"פיתוחי חותם" בראש שו"ת חלק יו"ד) במה שביקשו ממני להדפיס את חיבורו, השיב וז"ל "כי לרובא דעלמא שהם גדולים וטובים ממני או לכה"פ כערכי המה לא

שצריך לפעול ללא דיחוי. הורה החת"ס על הגמרא ואמר: "הרי אנו עושים..." והמשיך בשיעורו ללא כל שינוי. לאחר השיעור הלך רבינו החת"ס אל אותו רשע וניסה לדבר על לבו שיחזור בו מכוונתו. אך ללא הועיל. הרשע לא קם ולא זע בפניהם ועוד העיז פניו לומר, שאין מה לדבר אתו ובכוונתו לשטוח למחרת בבוקר, את כל דבריו בפני בית המשפט. נענה החת"ס ואמר: "בוקר ויודע ה' את אשר לו". מיד כאשר עזבו את הבית, נשתרבבה לשונו של אותו רשע וגרמה לחנק בגרונו. אשתו של המלשין כאשר ראתה כי חיי בעלה בסכנה, רצה אל החת"ס והתחננה לפניו שיתפלל לרפואתו. השיב לה החת"ס: "אני מתפלל עבורו תפילה ההוגנת לו - ולמלשינים אל תהי תקוה", ותוך כדי דיבור יצאה נשמתו.

החת"ס, ברצותו לקדש שם שמים ברבים, יצא להלוותו של אותו רשע, וליד מטתו פתח ואמר: "שמחה לארצך - שמחה מובל לקבורה בארץ, וששון לעירך - העיר פרשבורג צהלה ושמחה..."

על התוארים היה אומר (הובא בשו"ת החדשות סימן ל"ג) "ידע מעלתו מיום שהורגלו בני מדינתו בתואר גאון אמיתי. גילו ופירסמו שסתם גאון אינו אמיתי, חוששני שגם אמיתי - אינו אמיתי..."

בדרשות חתם סופר עמוד רפ"ה כתב: "השלוש של עמי הארץ תכליתו מחלוקת, ומחלוקתם של תלמידי חכמים - תכליתו שלום האמיתי, והוא הנקרא 'שלוש רב' בגימטריה: 'מחלוקת' והו תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. מרבים דייקא כי מחלוקת שלהם נקרא שלום רב. ולכן אם בניך הם בוניך והם לימודי ה' אזי רב שלום בניך. אך אם הם מהרסיך או מסתלקת מדרגת רב ומה להם ולשלום כי אז 'שלוש' בגימטריה 'עשו' הידים ידי עשיו".

בספר חוט המשולש מסופר שבזמן החתם סופר בא להתקבל בישיבתו בחור שלא ידע כלל צורת האותיות של א"ב, וכשעמדו על טיבו הבחינו בו שלא ידע כלום, והוא גם קשה תפיסה, וגם אינו זוכר כל מה שמלמדים אותו, אבל החתם סופר הבחין בו שהוא ירא שמים והסכים לקבלו לישיבתו, וביקש מתלמידיו שיקבעו אתו סדרי לימוד.

בתקופה הראשונה כשלמדו עמו היה קשה כקריעת ים סוף ומפעם לפעם היו התלמידים פונים לחתם סופר בטענה שיש כאן מקח טעות מעיקרו. והבחור אינו ראוי כלל ללימוד, אבל החתם סופר עוודם וחזקם שלא יתיימשו וסוף ההצלחה לבוא. ואכן לאחר עבודה קשה ומייגעת שנמשך זמן רב החל התלמיד להתקדם מדרגא לדרגא עד שהגיע לדרגא שכבר יכל ללמוד גמרא.

לאחר שנים רבות קיבל החתם סופר מכתב מדיין אחד עם שאלות בהלכה שהשואל מפלפל בטוב טעם ודעת בראיות מש"ס ופוסקים, החתם סופר הראה את המכתב לבנו. ולאחר שבנו קרא בעיון את המכתב. שאלו מה דעתו על השאלה הנ"ל. ובנו ענה לו. שהמכתב נכתב כנראה על ידי גאון בישראל, להפתעתו גילה לו החתם סופר שהשואל הוא לא אחר מאשר אותו תלמיד שבשעתו כולם נתיימשו ממנו מלמדו תורה, ורק בכח עידודו של החתם סופר הצליחו להחזיק מעמד. ובמשך הזמן התמיד בלימודו וזכה בס"ד לעלות ולהתעלות ולגדול תלמיד חכם. והדברים נפלאים!

(מתוך "גדולי הדורות" מהרב יחיאל מיכל שטרן)

כראוי אני מתפלל על דעתו של גדול הדור וכן אני לומד על דעת הגדולים ועושה מצוות בידי על דעת בעלי ידים וכן כולם וכו' שאנו מתקשרים זה בזה ונעשה הכל כא' יפה עולה קילוס ה' ממטה למעלה וכו' עכ"ל. וכן כתב בהגהותיו או"ח סימן ק"ב "סגולה נפלאה להתפלל בצד הצדיק".

"רוב צדיקים נולדו קודם זמנם למקוטעים. והטעם כי מהרו לצאת אל העולם הזה לעבודת ה'". (חתם סופר, דרשות. ז' אד"ש שנת תקע"ה).

בחידושיו על מסכת שבת דף קכז. ב הוכיח שגם עם הארץ בעל מדות טובות עד למאד. בכל זאת שונא תלמידי חכמים, שהרי רבי עקיבא היה בעל מדות כ"כ טובות שדן את בעל הבית בכל מיני תירוצים דחוקים כמובא בגמ' שבת שם במעשה של פועל שהשכיר עצמו לבעה"ב ובשו"ת רמ"ע מפאנו כתב בשם השאלות שהפועל היה רבי עקיבא. ובכל זאת בזמנו אמר מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור.

מאד הקפיד לסיים תשובתו בכי טוב. ומסופר על רבי דוד צבי שהיה רב בזוראוונא. שהחתם סופר בתשובה או"ח קכ"ח כתב אליו וסיים "וקצרתי במובן" - ומתוך שלא רצה לסיים בלשון זה הוסיף מיד "וה' ימיו ושנותיו יאריך כנפשו וכנפש אוהב עבדי ה' ושומרי תורתו".

אותו רבי דוד צבי נחלה קשות ובני הבית מאד חששו לחייו. אך הוא אמר להם אל תדאגו - והוציא את תשובת החתם סופר שהבטיח לו "וה' יאריך ימיו" - ממילא אין להם מה לחשוש. ואכן - ברכת החתם סופר התקיימה במלואה. וחי צ"ט שנה.

בתשובותיו או"ח סימן נ"א כתב: "כל המערב דברי קבלה עם ההלכות הפסוקים חייב משום זורע כלאים פן תוקדש המלאה הזרע אשר תזרע. ולעומת זה. המערב ספרי הגיון עם דברי תורה עובר על חורש שור וחמור יחדיו, ואם הוא מנהיג ישראל - מנהיג בכלאים".

בשו"ת משנה שכיר (במפתחות) הובא בשם החתם סופר שפעם עבר תלמיד חכם גדול בעירו לבקש תמיכה. וציוה החתם סופר לממונה על ארגון הכנסת כלה לסייע לו. וטענו הממונים הרי כספנו מיועד רק להכנסת כלה ולא להחזקת תלמידי חכמים, ענה החתם סופר הרי מבואר במדרש פרשת כי תשא על פסוק "ויתן אל משה ככלתו" (לא, יח) שמה כלה מקושטת בכ"ד תכשיטין אף תלמיד חכם מקושט בכ"ד ספרים (עי' במד"ר פמ"א ה' כ"ח צריך להיות זריז בכ"ד ספרים וברש"י כתב אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים) ומלך פורץ גדר (עי' ב"ק ס' ע"ב) ותלמיד חכם יש לו דין כלה ודין מלך, ועפ"ז בירר רבינו הקדוש שחיובא גם לארגון הכנסת כלה לתמוך בידי הגאון הנ"ל.

האדמו"ר מקלויזנבורג סיפר (הובא בירחון צאנו גליון 200) בשם רבי יחזקאל משינווה שהעיד שבפרשבורג עירו של החתם סופר היה דר רשע בשם שמחה, ועינו היתה צרה בתלמידי החת"ס העוסקים בתורה, עד שאיים שילשין עליהם למלכות כי משתמטים הם מעבודת הצבא. הוא התרברב כי ילבישם מכנסים אדומים של הצבא. כאשר נוכחו ראשי הקהל בסכנה המרחפת על הישיבה נזעקו אל החת"ס ונכנסו אליו בעיצומו של השיעור בישיבה. כדי להודיעו על הסכנה ולשמוע ממנו עצה. החת"ס שלא היה מפסיק בדיבור בשעת השיעור, רמו להם לומר מה בפיהם, והם געו בבכי וסיפרו לו על הסכנה הנוראה. החת"ס המשיך בשיעורו כאילו דבר לא קרה, והעסקנים הנאמנים נשאו לעמוד, תוך שהם לוחשים לו

מחידושי רבינו החתם סופר לפרשת בראשית

אדם ב"ת דהיינו ישא אשה כי אשה נקראת 'בית' (שבת קיח, ב), ואחר כך למ"ד, ילמוד תורה, ועי"ז ילמוד תורה בטהרה (קידושין כט, ב), אבל מי שבטוח בעצמו שלא יבוא לידי חטא ונפשו חשקה בתורה כבן עזאי (יבמות ס"ג, ב) הוא יכול לעשות

"ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל" (דברים לד, יב) - "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" (בראשית א, א). התורה מתחלת בב"ת ומסיימת בלמ"ד, רמז שבתחלה יבנה

בהיפך (עיין שו"ע אה"ע ס' א' ע"ב), והיינו נעוץ סופה בתחלתה שאז הלמ"ד קודם, שבתחלה ילמוד ואחר כך יבנה בית. (תו"מ ב' ד"ה ע"ול ב, ודרשות נ"ח. ד"ה בראשית אות ט"ז)

ע"ול ב, ודרשות נ"ח. ד"ה בראשית אות ט"ז

*

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (בראשית א, א).

ידוע כי בראשית בריאת העולם התנה הקב"ה עם כל הטבעיים שתהי' משועבדים לתורה ושומריה (עיין ב"ר פרשה ה' וילקוט שמות רמז רל"ז), וזהו האותות והמופתים שיש בעולם, שבאים צדיקים וגוזרים על אש שלא ישרוף, ועל השמש שיעמוד, ועל המים שיבקע וכדומה. ואין בזה שום פלא כי כן התנה הקב"ה בראשית הבריאה, ועל כן נקל מאד לרבי פנחס בן יאיר לגזור על הנהר שתבקע (חולין ז, א), ומכ"ש לאלהיו הנביא לבקוע הירדן, וכן לרבי חנינא בן דוסא שיאמר לחומץ וידליק (תענית כה, א) ורבות כהנה אפילו לדורות האחרונים. ומשום כי כן התנה הקב"ה עם מעשי בראשית, ע"כ מרומז והחתים זה הענין בסוף התורה ותחילתה, וכתב בסוף התורה "לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל", כל אלו האותות, "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", כן היה התנאי מיד בשעת בריאותם. (דרשות נ"ח: ד"ה

אשריך, ושם נ"ח ד"ה ולא)

*

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (בראשית א, א). כתבו התוספות בפ"ק דמגילה [דף ט. ד"ה אלקים] דהיה ראוי להתחיל התורה בשמו של הקב"ה ומשום כן שינו לתלמי המלך וכתבו 'אלקים ברא בראשית', ע"ש. אבל באמת גם כמו שכתוב לפנינו "בראשית ברא אלקים" גם כן מרומז שמו של הקב"ה כי ראשי תיבות של "לעיני כל ישראל" שכתוב בסוף התורה עם ר"ת של "בראשית ברא אלקים" שכתוב בתחילת התורה גמטריא אדנ"י, הרי מרומז שמו של הקב"ה ומסולק תמיהת תלמי המלך, אלא שהעכו"ם לא מאמינים בניעוץ סופו בתחלתו לכן הוצרכו לשנות אבל להמאמינים

יונעם. (דרשות נ"ט; ד"ה לעיני אות ל' ושם אות כ"ח)

*

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (בראשית א, א).

"בעל הטורים" איתא דמרומז כאן דבתשרי נברא העולם, כי "בראשית ברא" הוא בגימטריא בראש השנה נברא, ועוד כי "בראשית" אותיות א' בתשרי, ע"ש. ונראה דיש כאן גם רמז דבניסן נברא העולם כי ראשי תיבות של "בראשית ברא אלקים" הוא אב"ב, לרמז על חודש ניסן, הנקרא "חודש האביב" (שמות יג, ד), וזהו כמו שכתבו התוספות (ר"ה כז, א) דאלו ואלו דברי אלקים חיים ובאחד עלה במחשבה לבראותו ובשני נברא, ע"ש. (תו"מ ב' ד"ה בבעל וד"ה בראשית ב', ח"ס ער"ה ד"ה ואביא)

"אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים וּבְדַרְךְ חָטָאִים לֹא עָמַד וּבִמְוֹשָׁב לְצִים לֹא יֹשֵׁב" (תהלים א, א). מאי טעמא נקרא הצדיק 'איש' דוקא "אשרי האיש", "משה האיש", "איש יהודי", כי ש"י עולמות פירש הרע"ב (סוף עוקצין) תענוג העולם הבא יהיה ש"י פעמים נגד כל העולם הזה, והנה יפה שעה אחת בתורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא הוה ליה לכל הפחות ש"י פעמים והיינו "איש". (חידושי חתם סופר מסכת פסחים סוף פרק ד)

אם תקום עלי מלחמה

בתהלים (כו, ג): **"אם תִּחַנֶּה עָלַי מַחְנֶה לֹא יִירָא לִפְנֵי אֵם תִּקּוּם עָלַי מְלַחְמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטָח"**, ופירשו המפרשים שם, ש"בזאת" הכוונה למה שאמר בפסוק שלמעלה (שם א): **"ה' מֵעוֹז חַיֵּי מִמִּי אֶפְתָּח"** (רש"י), ולמה שאמר בפסוק שלאחריו (שם ד): **"שָׁבַתִּי בְּבֵית ה' כָּל יְמֵי חַיֵּי"** (ראב"ע). והיינו שבמחוננו של דוד המלך ע"ה, היה בכח האמונה האיתנה שלו בה' יתברך, ובכח לימוד התורה שלו כל ימי חייו. ובאלו היה סמוך ובטוח בשעה שקמה מלחמה.

בזכות הבל פיהם של תשב"ר

ערב ימי "מלחמת המפרץ" (תשנ"א) היה הישוב בארץ ישראל שרוי בחרדה גוברת והולכת. הרודן מבגדד איים כי יפציץ את הארץ בטילים. היה חשש רציני כי הוא יצמיד לטילים נשק כימי. כל תושבי הארץ, הצטיידו במסכות נגד גז ובחומרים אוטמי חלונות ודלתות. לא מעט אברכים ובחורים תושבי חוץ לארץ שלמדו בארץ ישראל, היו נתונים ללחץ משפחותיהם, שישבו לחיק מולדתם עד יעבור זעם, והם פנו אל ראש הישיבה (הרב שך) בשאלה: האם לעזוב את הארץ? רבינו הורה לכולם, לא לעזוב ולהמשיך בלימוד התורה כרגיל. וכך נהגו בכל היכלי התורה שסרו למוצא פיו. במשך כחודש וחצי, היתה הארץ נתונה למתקפת טילים, ממנה סבלו במיוחד תושבי גוש דן לשם מיקד הרודן העיראקי את הטילים, שנפלו ברחובות הערים וחדרו לבנייני מגורים (בחסדי ה', בניסים גלויים לא היה אף אדם שנפגע ישירות מהטילים שנפלו). אנשים הסתגרו בבתיים ולא יצאו לרחוב ללא ערכות המגן. גם הלימודים בתלמודי תורה הושבתו מחשש למתקפת פתע. לרבינו (הרב שך) כאבה עובדה זו עד מאד. הוא מיהר לקרוא לביתו את אחד ממרביצי

על עצמי את האחריות לשלום והוסיף מתוך השתתפות בצער שיסיימו את הלימודים בעוד אור יום.
התלמידים". הציבור: "וכדי למנוע דאגת האמהות (מתוך "מחשבה אחת" לגר"מ גראס שליט"א)

דברים הנוגעים לימים אלו מבעל ה"בלבבי משכן אבנה"

שאלה: במצבנו השתא ששומעים דברים שלא שמעתן אוזן, קול מלחמה, דוקא בשמחת תורה, ועמך בית ישראל נמצאים בצרה ובשביה, האם יוכל הרב לבאר כיצד לראות ולשמוע את קול ה' כאן נכונה, כיצד רצונו ית' שנסתכל על המצב, ולפי זה מהי עבודת כל יחיד ויחיד?

תשובה: תשובה! תשובה! תשובה!

הקב"ה מראה לנו שמספר האנשים שמתו ונפצעו היום רח"ל, הם לפחות מספר האנשים שמתים ונפצעים "רוחנית" כל יום ויום מכח הטומאה ששולט! יש לבדוק כל אחד ואחד ולהסיר את הטומאה מקרב ביתו וכדומה. שיהא נקי! זהו הבירור הראשוני והחיצוני! בירור מכל הכלים הטמאים ומכל הלבוש הטמא ומכל עיתון כל שהוא!!!

כבר נכתב בעבר בשנים האחרונות, שמאז הקורונה לא יהא זמן שקט עד ביאת משיח, וכל עין רואה שהעניינים מתגלגלים מבעיה לבעיה כל פעם מכיוון שונה!

עכשיו זהו זמן בירור גדול בין טוב לרע, בירור של תערובת של הערב רב, ובתקופה האחרונה נראה יותר ברור מי נגד ה' ותורתו ועמו, ומוכן להרוס את הכל. וזהו בירור חיצוני של הערב רב, שנראה לכל - מי אלו שאינם חלק מהכנסת ישראל.

ועכשיו יתחיל בירור פנימי יותר, ולאט לאט הבירור ייעשה דק יותר ויותר. ולכך ראשית על כל אחד לברר בחיצוניות ולהסיר מביתו וכו' כל טומאה, כנ"ל, ומאיך לברר בירור פנימי, האם הוא מוכן לביאת משיח, לעולם שכולו תורה וקרבת ה' ותו לא!!! ולהתנתק "מכל הפוליטיקה" לגמרי ומכל התעסקות בכל ענין שאינו כלי למנוחת הנפש והרגעתה, ולהידבק בה' ובתורתו.

שלש סגולות להנצל מהרוצחים ימ"ש מאת הגאון הצדיק רבינו דוב הכהן קוק שליט"א באדיבות רבי יקותיאל אוהב ציון שליט"א

תשובה

א. רבינו הגר"ד קוק שליט"א רגיל לומר לבאים בשעריו לשאול במה מוטל עלינו להתחזק, שאין זו שאלה אמיתית, כי כל אחד יודע מרת נפשו, ואין צורך לדבר יותר מדאי, אלא לקום ולעשות תשובה כל אחד בראוי לו...

ועיקר התשובה היא להגיע אל השורש של הנפילה ולעקור אותו ע"י חיזוק באמונה ולימוד התורה והמוסר. ויש לפרסם בכל מקום את חומרת הנושא של שמירת שבת וטהרת המשפחה ועניני בין אדם לחבירו, ושלא לצעוק על החבר ועל האשה וכדומה.

ולאחרונה שמענו מרבינו שליט"א שאומר לאנשים, תזהרו מהטלפון שיש בידכם שלוקח לכם את כל הרגש מעבודת ה' ומכניס אתכם בלבול ותאוה שקרית הגנובה מהתאוה האמיתית של לעשות רצון ה'.

כמו כן בימים אלו רבינו שליט"א מסרב לראות מאורעות מלחמה הגם שלפעמים מבקש לראות כדי להתחזק ולהיות שותף בצרתן של ישראל, באומרו שהעיסוק בראיית סרטונים תופס את האדם ל"דרמה" ומרחיק אותו מהעסק האמיתי שהוא ה"תשובה".

תפלה

ב. המקובל האלהי מהר"ר יצחק כדורי זיע"א אמר בתקופת הפיגועים בזמנו, שעל ידי "עטיפת הישמעאלים" בטלית גדול בשעת התפלה, זוכים להנצל מן הפורעים הישמעאלים.

ורבינו הגר"ד קוק שליט"א מרבה לדבר על כינוס האדם בעצמו בתפלה ללא היסח הדעת, שזו מטרת העיסוף, להסיר מעל האדם כל היסח דעת של עולם הזה, והתפלה כחה עצום ורב להושיע את האדם מכל צרה וצוקה, רק שצריך להאמין בכח התפלה.

צדקה

ג. סגולה להנצל משפיכות דמים של הישמעאלים, אמר רבינו הגר"ד קוק שליט"א, ע"י שאדם שופך דמים [ממון] מכיסו, והכוונה ששופך כמות של כסף באופן שזה "מדגדג לו בכיס", זה כח גדול להציל את האדם משפיכות דמים שזוממים האויבים עלינו לכלותינו.

"ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה"

מתוך ספר "אור למאיר" על חמישה חומשי תורה

ממון האדמו"ר רבי מאיר יהודה שפירא צוק"ל מבוקאווסק נפטר, ג' דחול המועד סוכות תרס"ט, בעיר בקאווסק. היה מפורסם מאד בגדלותו וקדושתו, אלפי חסידים נהרו אליו לקבל ממנו חכמה, עצה, ותושיה, ללמוד ממנו תורה, דעת, ויראת שמים, למאות מחסידיו היה ממש כאב המגדל ומחנך את בניו. ביתו היה פתוח לרוחה לכל עני ומדוכה, והיו מאוכלי שולחנו ביחד עם בניו, בנותיו ונכדיו. הרבה מבנותיו, חתניו, ונכדיו נהרגו על קידוש השם ע"י הנאצים הטמאים, הי"ד.

ע"ל, "ולבל בני ישראל היה אור במושבת"ם". ידוע אשר גאולת מצרים הי' גאולה כוללת ורימוז על גאולה העתידה שתהיה ע"י דוד משיח צדקנו, אשר יתגלה אור הגנוז, וכמו שמרמוז בפסוק "והארץ היתה תה"ו ובה"ו וחש"ך על פני תהו"ם" שמרמוז על ד' גליות, "ורוח אלקים מרחפת על פני המים" זה רוחו של משיח, "ויאמר אלקים יהי אור" שיתגלה אורו של משיח, לזה במכת חושך נתגלה להם מהאור שעתידי להיות בימי דוד משיח צדקנו, לזה במושבת"ם עולה תשפ"ד מספר דו"ד כזה דוד עולה י"ד ב' פעמים י"ד הוא כ"ח כ"ח פעמים כ"ח עולה תשפ"ד גם מל"ך ישראל ל קי"ם עם [התיבות] עולה תשפ"ד כמו שאיתא בהאר"י ז"ל אשר אז יהיה אור הלבנה כאור החמה.

ביטול אירועים

ב. נשאל הגר"ד קוק שליט"א, האם יש לבטל אירוסין וחתונות וכיו"ב, מפני צרת כלל ישראל.

והשיב, הלא ענינים אלו הם "בנין ישראל", ואין לדחותם. אכן יש למעט בתפאורה וכל מיני שטויות מיותרות שעושים באירוסין ושאר אירועים, שבלאו הכי יש לבטלם בכל ענין, ולפחות עכשיו יפסיקו עם המותרות והדמיונות וישקיעו את ממונם בצדקה.

ממאורות הפרשה

ברא אלקים" וכו' שיהיה זה תמיד נגד עיני כל ישראל. ומזה יקחו עוז בכל פעולותיהם לעבוד ולהתיגע במתינות ואורך רוח בכל מעשה אשר יעשו, ואז אם גם הראשית מצער יהיה, אחריתם ישגה מאד.

וזו הכוונה באמרם ז"ל פרק ה' דאבות: בעשרה מאמרות נברא העולם וכו', והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא ליתן שכר טוב לצדיקים וכו' ולהפרע מן הרשעים. הכוונה ע"י שלא במאמר בפעם אחד נברא העולם, כי אם לאט לאט ע"י עשרה מאמרות מזה מוסר השכל יוצא כנ"ל, צדיקים ילכו בו ויזכו לשכר טוב וההפוך בהפוך.

(חידושי רבינו יוסף נחמיה)

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (בראשית א, א).

יש להבין מפני מה התחילה תורה באות ב' ולא פתחה באות א' אלוקים ברא בראשית וכו'.

ויש לומר שבא לרמוז שלא נהיה כטועים שאין דואגים אלא לחיי עצמם, וכאשר מוצא כמה להחיות עצמו ובני ביתו, אין דואג אם אחרים הם בחוסר כל. ולא זו הדרך בה בחר ה' לבנות ולקיים את עולמו אלא עולם חסד יבנה, ויש תמיד לאדם להביט על חיי חברו ולהיטיב עמו אם צריך. ולכן פתחה תורה באות ב' לרמוז שבכל עת יראה אדם עצמו כאילו הוא ב' גופים ולא אחד ובזה העולם מתקיים. ורמז זאת בתחילת הבריאה בפרט, שהלא אומר התנא על ג' דברים העולם עומד על התורה על העבודה ועל גמ"ח (אבות א, ב) וא"כ לפני מתן תורה ובנין בית המקדש היה העולם עומד על א' בלבד שהיא גמילות חסדים.

וזה הענין נרמז במעשה השבת (לא, א) בהאי דאתא לקמיה דשמאי וא"ל גיירני ולמדני תורה כשאני עומד על רגל אחת, דחפו באמת הבנין שלפניו, הלך לפני הלל אמר לו "ואהבת לרעך כמוך". ויתבאר שבא הגוי לפני שמאי והבין ממנו שרוצה ללמוד תורה על מנת שיהיה טוב לעצמו בלבד, ולא לטובת זולתו. ולכן דחפו באמת הבנין, רמז לו הביטה וראה למה הבנאים נצרכים לאמת הבנין. הלא כדי שיהיה הבנין שווה, ולא תהיה אבן יותרת על חברתה אלא כולם שווים. וא"כ מזה תבין שאין בנין העולם מתקיים רק אם יהיו כל בני האדם שווים. וכל אחד מבקש טובת חברו כאילו הוא עצמו. אך הוא לא הבין רמיזותיו והלך אל הלל, והלל מפני עוונותו וסבלנותו פירש לו מה שרמז שמאי ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יח, ט) זה כלל גדול בתורה.

(אמרי ברוך - רבי ברוך אברהם טולידאנו)

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (בראשית א, א).

שנה מלאה ברכת ה'

הנה דרשו חז"ל (במסכת ראש השנה טז, ב) על הכתוב "מְרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה" (דברים יא, יב), כל שנה שרשה בתחילתה מטיבין לה בסופה, מפני ששם כתוב 'רשית' חסר אל"ף לשון רש. אבל אחר ימים הנוראים והחתימה לטובה מתחילין לקרות "בראשית" ואז נכתב מלא להורות שכבר זכו שאין השנה אלא מלאה ברכת ה'.

(אמונת עתיד)

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (בראשית א, א).

סמיכות התורה: "לעיני כל ישראל", "בראשית ברא אלקים"

ברש"י ז"ל בפסוק "יהי רקיע" פירש יתחזק הרקיע, שאעפ"י ששמים ביום ראשון נבראו, עדיין לחים היו, וקראו בשני מגערת הקב"ה באמרו "יהי רקיע". וכן בפסוק "יהי מאורות" כתב רש"י ז"ל, מיום א' נבראו וברביעי ציוה עליהם להתלות ברקיע. וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום א' וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו.

וצריך ביאור למה עשה ה' ככה, וכי נמנע מהכל יכול לברוא הכל בפעם אחת בצבינום וקומתם, ולא שיהיו צרכים חיזוק מעט מעט כמעשה אנוש - אנוש ח"ו. אלא הקב"ה צפן בזה מוסר השכל לבני אדם [על דרך שכתב רש"י ז"ל בכוונת "נעשה אדם" שלא היה צריך ליטול עצה אלא ללמדנו דרך ארץ בא], שבכל מעשה אשר יעשו יהיה תמיד נגד עיניהם מאמר החכם (איוב ח, ז) "וְהָיָה רֵאשִׁיתָּךְ מִצְעָר וְאַחֲרֵיתָּךְ יִשְׁגָּה מְאֹד". לידע ולהודיע שגדולות ונפלאות לא בפעם אחת יבְּרָאוּ. ערום יצא אדם מבטן אמו ["וַיֹּאמֶר עָרִם יִצְתִּי מִבֶּטֶן אִמִּי וְעָרִם אָשׁוּב שָׁמָּה" וכו' (איוב א, כא)], קטן ודל חלש ורפה אברים ולאט לאט יתאמץ והוא לאיש גבר בגוברין. וכן כל דבר ודבר ישיג שלמותו רק לאט לאט, וידיעה זאת תרהיב לב כל איש שלא יתיאש מעשות עבודתו הלאה במצאו מכשולים על ראשית דרכו, אבל ידע נאמנה כי כל התחלות קשות. ועל זה נאמר (אבות ב, ט): איזהו חכם הרואה את "הנולד", היינו האדם כשנולד הוא ג"כ דבר מצער וכלא יחשב ובכל זאת ברבות הימים ישגשג. ומוסר השכל זה צריך שיהיה תמיד נגד עיננו.

ודבר זה הראנו כביכול ולמדנו דרך ארץ בבריאת עולמו, ששם ג"כ "ראשית" לעולמו. והיינו "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", כלומר השמים והארץ היה להם ג"כ ראשית, תחלת צמיחה, ולא בפעם אחת קבלו שלמותם. וזה שאמר "לעיני כל ישראל בראשית

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (בראשית א, א)

גול עכ"ם אסור - משום מידות טובות

ברש"י, שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

שח הגה"ח רבי שמואל אהרון לידר: שמעתי מהגה"ק מהר"י ט"ב מסאטמאר זצ"ל (כשהיה בירושלים עיה"ק בשבת בראשית שנת תש"ה) שדייק שלשון רש"י "שאם יאמרו אומות העולם ליסטים אתם" וכו', משמע שרק מחמת שיאמרו אומות העולם לכך אמר טעם זה, ולכאורה הרי אפילו אם לא יאמרו היה צריך לומר טעם זה בשבילנו שנדע בעצמנו מדוע איננו ליסטים.

וביאר על פי מה שכתב בחכם צבי (סימן כו) שמה דקיימא לן (ב"ק קיג, ב) גזל עכו"ם אסור, אין הטעם משום שיש בזה באמת איסור גזילה, כי הרי כל מה שבידם - גזול בידם ואינו שלהם כלל, אלא הטעם הוא כדי שאנו היהודים לא נרגיל עצמנו חלילה במידות רעות ובגזל. אמנם מצד הדין כל הכסף שיש בעולם שייך לישראל שהם תכלית כל הבריאה עיי"ש. ולפי זה אתי שפיר מה שכתב רש"י שאם יאמרו אומות העולם וכו', שרק לשיטתם שסוברים שהיא שלהם ואנו גוזלים מהם וכאילו יש לנו חיסרון במידות הוצרך לומר להם טעם זה כדי שלא יאמרו כן, אבל באמת לדידן אין צריך כלל לטעם זה שהרי כל העולם לא נברא רק בשביל התורה, ואנו שקבלנו את התורה ממילא הכל שייך לנו. (נטעני אשל" מובא ב"משנת רש"י")

מתנת אלקים חדשה, עכשיו זה חידוש חדש של הבריאה, עכשיו הקב"ה מחיה אותנו, עכשיו הקב"ה מקיים אותנו, ואין בבנק שום דבר! בן אדם הוא עני ורש - 'כדלים וכרשים דפקנו דלתיך', אין לנו שום דבר, כל יום שהקב"ה נותן וכל שעה שהקב"ה נותן זו מתנה חדשה.

ופעם אנשים היו מבינים את זה, אבל בשנים האחרונות שאנשים לא מבינים, באים ומלמדים אותנו, שה' ישמור רח"ל. רואים שאצל אנשים צעירים קורה מקרה כזה ומקרה כזה, ואז פתאום בן אדם ומתבונן, ותופס את עצמו, שכל מה שהוא חשב ומתכנן לעצמו את החיים שיש לו עוד שבעים - שמונים שנה לחיות, זה לא כל כך פשוט. ואם בן אדם יודע את זה הכל נראה לגמרי אחרת.

(דרשות משמר הלוי - רבי משה מרדכי שולזינגר)

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא וכו' וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְבָהוּ" (בראשית א, ב).

ההכרה בה' מביאה את האדם להבין שהעולם בבחינת "תהו ובהו" - הבל וריק יש לרמוז במה שנכתב "בראשית ברא אלקים" ולא כתוב 'אלקים ברא בראשית' וכו'. שאם ישים האדם בין עיניו כי אלקים שופטים בארץ אשר בידו הכל, מוריש ומעשיר משפיל ומרים אז בטח כי כל העולם ותאוותיו יהיו בעיניו להבל וריק. וזהו שרמז "בראשית" וכו', כלומר אם בתחילה תכיר אלקים ברא את השמים ואת הארץ והוא אדון הכל, אז ידמה לך כי "והארץ היתה תהו ובהו" והכל חושך ואופל בלעדי ה' ברוך הוא ותורתו ומצוותיו.

(אמרי ברוך - רבי ברוך אברהם טולדיאנו)

"וַיְהִי אֹר" (בראשית א, ג).

ויהי לשון צער מפני גניזת האור הגדול

סיפר לי הרה"ג ר' חיים סענדיר ניימאן שליט"א, שהרה"צ (רבי מנחם מנדל) מווישאוווע זצ"ל, הקשה פעם למה כתוב "ויהי אור" הלא אין 'ויהי' אלא לשון צער, ותירץ בהקדם מה דאיתא ברש"י שראה הקב"ה שאין האור שרואין מסוף העולם ועד סופו כדאי לרשעים עמד וגנזו והיכן גנזו בתורה, נמצא שהאור של עכשיו אינו האור האמיתי רק נגד חשכות הלילה נחשב לאור, ובזה פירש הפיוט "אור עולם, באוצר חיים, אורות מאופל, אמר ויהי", אור עולם כאוצר חיים שהאור שרואין מסוף העולם ועד סופו עוז באוצר חיים היינו התורה, ואורות מאופל, האור שרואין כעת אינו רק אור עד האפילה, ועל כן אמר "ויהי", כתב ויהי בלשון צער, דהצער הוא שגנזו ואין אנו כדאי לו.

(רבי ישראל חיים אשרי - "שיח זקנים")

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם

לְמַיִם" (בראשית א, ו)

סגולה ליראת שמים

וברש"י, ביום הראשון עדיין לחים היו, וקרשו בשני מגערת הקדוש ברוך הוא באמרו "יהי רקיע".

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים" (בראשית א, א).

המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית

צריכים לדעת שהחיים בכלל לא שלנו... בן אדם טועה וחושב שכמו שמונח למישהו בבנק מיליון דולר והוא יכול לתכנן כמה להוציא, כך מנוח לו בבנק שמונים - תשעים - מאה שנים, והוא בעל הבית עליהם, והוא יכול לתכנן לעצמו כמה שעות הוא לומד, וכמה שעות הוא מתרפה, ולעשות לו חודש חופש, וחודשיים חופש, ונוסע לפה ונוסע לשם. הקב"ה מלמד אותנו - שה' ישמור שלא ידעו מצרות - שבן אדם הוא בכלל לא בעל הבית!... מי שמתבונן בעין פקוחה רואה, שכל יום שבן אדם פוקח את העינים ויכול לקום מהמיטה ולעמוד על הרגלים, זו מתנת אלקים חדשה, ולא שהוא הוציא מהבנק מה שיש לו. אין לו כלום!!!

מין הגרא"מ שך אומר כבר עשרות שנים: מה שאני מדבר עכשיו זה לא בגלל שדברתי לפני רגע, ומה שאני חי עכשיו זה לא בגלל שחיתי לפני רגע, ומה שאני חושב עכשיו זה לא בגלל שחשבתי לפני רגע. אין לרגע הקודם עם הרגע הנוכחי שום קשר! כל רגע הקב"ה 'מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית' - יש כאן 'בראשית ברא אלקים'! כל רגע שבן אדם נושם הוא לא תולדה מחויבת מהרגע הקודם שהוא נשם, עכשיו זו

אח"כ כתיב "והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ" וגו', והיינו משום שעיקר בריאת המאורות היו עבור תורה ומצוות, ומה שבני אדם צריכים להם למאורות זה טפל, שהעיקר בבריאת העולם כולו הוא אך משום תורה ומצוות.

(שיחות לוי - רבי יעקב יצחק רודרמן)

"ויעש אלהים את שני המאורות הגדלים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים" (בראשית א, 16)

בהיות הגאון מוילנא זצ"ל כבן עשרים קיבל עליו יסורי גלות אשר לשם זה נדד והלך מביתו, כיתת את רגליו מעיר לעיר וממדינה למדינה. והנה נקלע באיזו עיירה קטנה בגרמניה ונכנס לבית הרב דשם. הרב לא היה אותה שעה בביתו והגאון ישב בחדר מלא ספרים. כעבור שעה מועטת נכנס הרב ובהעיפו מבט על הגאון הרגיש שלפניו אישיות אצילה, בלתי מצויה. והוא נגש מיד לארון הספרים והוציא משם חומש בראשית באמרו להגאון, כי כל הספרים הרבים ירושה הם לו מאביו שהיה מרא דאתרא הדין וגם היה איש גדול בתורה וביראה. והנה מצאתי רשום כאן בגליון החומש על הפסוק: "ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה". מעל המלים "את המאור הגדול" רשום בכתב יד אביו: קא"ס עש"א, ועל המלים "המאור הקטן" רשומות אותיות: ג"ס עש"א. וסיפר להגאון כי שאל כבר ביאור האותיות הללו מאת כמה וכמה גדולי עולם ולא מצאו מענה. בטוח הנו, כי אביו לא ירשום דברים בטלים בגליון החומש שלו ולכן הוא מבקש ממנו לשים עינו עליהם ולמצוא פתרון לחידה סתומה זו.

תוך כדי דבור השיב לו הגאון, כי אביו רצה ליישב את קושית הגמרא בחולין (ט, ב): "ר"ש בן פזי רמי כתיב "את שני המאורות הגדולים" וכתיב "את המאור הגדול ואת המאור הקטן" וכו', ורצה ליישב על פי מה שאמר שמואל: לא גדול גדול ממש אלא קטן ואינו סמוך על שלחן אביו זהו גדול, וגדול הסמוך על שלחן אביו זהו קטן. כבר ידוע ההבדל בין אור החמה לאור הירח, שהשמש יש לה אור עצמי, אבל הירח אין לה אור אלא מה שהיא מקבלת מאור השמש. וזהו שרשם אביו על המאור הגדול: קא"ס עש"א, דמהאי טעמא קורא לה גדול מפני שהיא אינה סמוכה על שלחן אחרים ולכן נקראת גדול, דאפילו קטן שאינו סמוך על שלחן אביו נקרא גדול: ועל תיבת "הקטן" רשם: גדול סמוך על שלחן אביו, דאפילו הוא גדול אם הוא סמוך על שלחן אביו נקרא קטן.

(הר צבי)

"וירא אלהים כי טוב" (בראשית א, 18)

רצה לומר שכל מה שמסופר בפרשה זו לא היה יכול להיות טוב מכפי שהם. שכן אילו היתה השמש גדולה

מטעם זה - אמר החידושי הרי"ם ז"ע - יבואר הא דנקרא יראת ה' בשם 'יראת שמים', אע"פ שצריך לירא מה' ולא מן השמים, שהכוונה שצריך האדם לשאוף שיהיה לו יראת שמים שהיתה לשמים כשאמר להם ה' "יהי רקיע" וזהו 'יראת שמים', ודו"ק.

והאר"י הקדוש אמר שסגולה ליראת שמים להסתכל תמיד לשמים, כמו דכתיב "פי ארצה שמיך מעשה אצבעתיך וכו' מה אנוש פי תזכרנו" (תהלים ח, ד-ה). והוסף הרה"ק רבי עמנואל מפשעבורז זי"ע לבאר את דבריו על פי דברי רש"י הנ"ל, שהשמים היו רופפים בשעת הבריאה ונקרשו על ידי גערת הקב"ה כאדם שמאיים על חברו, וזה פירוש הסתכלות לשמים כי על ידי גערת הקב"ה וע"י הסתכלות שלו לשמים ישיג יראה הלזו וזהו "יראת שמים".

(שיח שרפי קודש)

"וירא אלהים כי טוב" (בראשית א, 18)

בריאת האדם

הנה אנו רואים בתורה, שבכל פרט של הבריאה נאמר בו: "וירא אלקים כי טוב", ואילו בבריאת האדם לא נאמר בו "כי טוב".

והטעם בזה יש לומר משום שכאשר אדם בא לעולם - עדיין אין מכירים את מהותו אם טוב הוא או לא, רק לאחר יציאתו מן העולם יודעים אם הוא באמת "כי טוב"! לכן לא נאמר בבריאתו "כי טוב".

(שיחות לוי - רבי יעקב יצחק רודרמן)

"וירא אלהים כי טוב" (בראשית א, 18)

לא לחקור במופלא ממנו

תמוה, הרי פסוק זה מראה שרק לאחר שעשה ראה והנה כי טוב, והרי אי אפשר לומר כן, מאחר שהקב"ה יודע ורואה כל הדברים לפני שהם נעשים.

אלא בא הפסוק ללמדנו לקח, שכשהאדם קורא בפרשה זו מה שנברא בכל יום ויום, אסור לחקור ולשאול מה טעם נברא דבר זה ביום זה ולא ביום אחר, ולמה יש הבדל בין דבר אחד לחברו, וכל אחד הרוצה ללמוד ולחקור בדברים אלו יודע כי לא יעלה לו אלא בלבול ראש, ולכן במקום זה יעסוק בתורה הקדושה וידע את החובות שהוא מחויב לעשות. ולכן אמר הכתוב: "וירא אלהים כי טוב". כלומר, כך עלה לפני רצונו ית', בעיניו היה הדבר יפה, ואין לנו רשות עוד להרהר בדבר.

(מעם לונע נ"י זוהר חדש, ועי' רמב"ן)

"וירא אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתות ולמועדים ולמים ושנים וגו' להאיר על הארץ" (בראשית א, 15 - ט)

בריאת המאורות

פירש רש"י, "על שם העתיד שעתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה" עכ"ל. והנה רק

וביאר שהוא מפני שהשי"ת אינו מייחד את שמו הגדול שם הוי"ה על דבר שהוא נפסד ועובר מן העולם כמו כל עניני הבריאה, רק בשמים וארץ הקיימים לעד יחד הקב"ה שמו הגדול עליהם, עיי"ש.

ויש להעיר לפי דבריו דאם כן מדוע כתיב (להלן ב, ז) "וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה". וצריך לומר שהוא משום שכאן הזכיר "ויפח באפיו נשמת חיים" שהיא קיימת לעד - לכן הזכיר גם שם ה'. אלא דא"כ מדוע לא נאמר שם ה' בבריאת האדם כמ"ש "ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים... ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו ונקבה בראם ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים" ... (בראשית א, כו - כח).

ויתכן על פי מה שכתב רבינו בחיי וז"ל: אחר שהזכירה התורה בריאת האדם בפרשת יום השישי בכלל, חזר ופירש בפרשה זו ענין הבריאה בפרט, וביאר בכאן הבריאה שאמר "ויברא אלהים את האדם בצלמו" היתה בריאה עפר מן האדמה, והוסיף לפרש כי אחר שברא ויצר אותו גולם וצורה נפח בו נשמה מרוח קדשו. ומה שלא הזכיר למעלה ביום השישי "ויפח באפיו נשמת חיים" לפי שלא רצה להזכיר ביום השישי ממדות הנפש השכלית כלל כי אם ממדות גופניות שהם מעניני העוה"ז בלבד, שהרי הבריאה וענין הברכה בפריה ורביה וענין הרדיה והממשלה אינן מעסקי הנפש רק מעסקי הגוף ומעסקי הנפש המתאווה שהיא כלה בכלות הגוף, וע"כ הזכיר מדת גופו לבד לפי שהוא מצד גופו הווה ונפסד כמו הבהמות והחיות שנבראו עמו בו ביום, ואין להזכיר ביום ההוא מדות נפשו שהיא קיימת נצחית בכלל הנפשות המתות עד אשר נשלמו ששת ימי בראשית שהם ששת ימי המיתה, ואז הזכיר אותם אחר יום השביעי שהוא יום החיים... "ויהי האדם לנפש חיה" - לא תמצא בכל מעשה בראשית שיחזרו מלת "ויהי" עם הדבר הנברא כי אם בבריאת האור והאדם שהזכיר בהם לשון "ויהי" הוא שכתוב "ויהי אור" וכתוב "ויהי אדם" להורות כי נפש האדם קיימת נצחית כמו האור העליון ומעותדת להתענג מזיוו, וכבר ידעת מאמר רבותינו ז"ל כי הנשמות נבראו ביום הראשון.... וביאור הכתוב על דרך הפשט כי עיקר הויית האדם אינו אלא בשביל הנפש החיה, עכ"ל. וע"ע במלבי"ם שכתב שמוזכר שם ה' רק אחר שבת - כי אז נוסדה המערכת ההשגחית, עיי"ש.

ומובן היטב מדוע כאן בבריאת האדם התורה משתמשת בלשון אלהים כמו בכל הבריאה, ואילו רק להלן - מוזכר לא רק שם אלהים אלא גם שם ה' ב"ה. דדוקא להלן שמוזכר "ויפח באפיו נשמת חיים" דקאי על הנשמה שקיימת לעד הזכיר שם הוי"ה. משא"כ בתחילה כשנוזכר "נעשה אדם", שלא הוזכר שם "ויפח באפיו נשמת חיים" משום ששם מדובר רק על הבריאה הגופנית שהיא כלה ונפסדת - לכן לא מוזכר שם ה' שם אלוהים.

יותר מכפי שהיא או שהיתה קרובה יותר לאדמה, היה חומה עצום עד שהיה שורף את העולם בקיץ. ואם היה מהלך השמש נמוך יותר היו מושמדים צמחי האדמה בזמן שהיא בצפון ובחורף היה הקור רב ביותר בזמן שהיא בדרום. וכך הדבר בשאר המזלות שכולם במקומם המדויק. (מנעם לועז עפ"י מהר"א)

"וַיִּכְלֹוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם, וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ פִּי בו שֶׁבֶת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת" (בראשית ב, א-ג)

בתפילת ערבית כליל שבת אומרים: "אתה קדשת את יום השביעי לשמך וכו', וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים, וכן כתוב בתורתך: ויכולו השמים וגו' ויקדש אותו" וגו'.

הנה מה שקדושת השבת יתירה מקדושת הזמנים דהיינו שאר ימים טובים, זה מבואר בגמרא מגילה (כב, ב), וכן במסכת סופרים (פ"ג), שביארו בטעם מה שביום טוב יש חמשה קרואים לעלות לתורה וביום כיפור ששה ובשבת שבעה, דיום טוב שאיסורו לאו, חמישה, יום הכיפורים שאיסורו כרת, ששה, שבת שאיסורו סקילה, שבעה, עיי"ש.

אך מה שאומרים על זה "וכן כתוב בתורתך - ויכולו השמים" וכו', וקאי אמה שמפורש בקרא "ויקדש אותו" זה צריך ביאור, דלכאורה לא מצינו במקרא אלא את עיקר קדושת השבת, אך לא מצינו זכר לדבר שהיא יתירה על קדושת שאר הזמנים.

ויש לומר, דהנה שמעתי מהגרמ"ד סאלאוויצקי, דעיקר מה שקדושת שבת יתירה על המועדים הוא משום שקדושת שבת אינה תלויה בקדושת ישראל, אלא הקב"ה מקדשו בעצמו, וכדברי הגמרא בביצה (יז, א) ופסחים (ק"ז, ב), שלכך בשבת אומרים רק "מקדש השבת" ואין מזכירין "מקדש ישראל" כדרך שחותרים ביום טוב "מקדש ישראל והזמנים", והוא משום דהקב"ה קידש את השבת בעצמו בששת ימי בראשית, מה שאין כן יום טוב דתלוי בקביעות דירחי על פי בית דין, ולכן רק אחר שמקדש את ישראל הם מקדשים את הזמנים.

ולפי זה יתבאר דזה גם המכוון בנוסח התפילה "וכן כתוב בתורתך" שבזה שכתוב "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו", היינו שהקב"ה בעצמו מקדש השבת, זה גופא מה דקידשה מכל הזמנים.

(משולחן רבי אליהו ברוך - רבי אליהו ברוך פינקל)

"אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם" (בראשית ב, ד).

"ויהי האדם לנפש חיה"

בזוהר (יתרו פת, א) העיר מדוע בכל הבריאה לא נזכר שם ה' מלבד בכתוב "ביום עשות ה' אלוהים ארץ ושמים",

ומצאתי כן ברמב"ן שכתב עה"פ "ויפח באפיו נשמת חיים" וז"ל ירמוז לנו הכתוב הזה מעלת הנפש יסודה וסודה, כי הזכיר בה שם מלא (ה' אלוהים) ואמר כי הוא נפח באפיו נשמת חיים, להודיע כי לא באה בו מן היסודות כאשר רמז בנפש התנועה גם לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים אבל היא רוח השם הגדול, מפיו דעת ותבונה, כי הנופח באפי אחר, מנשמתו יתן בו וזהו שנאמר "וְנִשְׁמַת שְׂדֵי תְבִינָם" (איוב לב, ח), עכ"ל. ומבואר בדבריו שהוזכר כאן השם הוי-ה ב"ה בגלל "הויפח באפיו נשמת חיים".

אלא שיש קצת להעיר מהכתוב "ויצר ה' אלוהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים" (בראשית ב, יט) הרי שגם ביצירת החיה והעוף הזכיר שם ה' מלבד שם אלוקים. ואף שאמרו במדרש שכתוב זה נאמר לכיבוש - דהיינו שהבעלי חיים יהיו כבושים בידי אדם, מ"מ צ"ב לפי דברי הזוהר אמאי נכתב כאן שם ה' מלא, וצ"ע.

(משלחן רבי אליהו ברוך - רבי אליהו ברוך פינקל)

"לא טוב היות האדם לבדו אֵעֲשֶׂה לוֹ עֹזֵר כְּגֹדְלוֹ" (בראשית ב, יח).

כוחו של היחיד השלם

מבואר שהטעם ליצירת חוה היה משום לא טוב היות האדם לבדו.

ותמוה, וכי בלי טעם זה לא היה צורך ביצירת חוה, והרי מוכרחים לחוה כדי להעמיד ממנה תולדות שהרי תכלית הבריאה היא בקבלת התורה כמבואר בשבת (פח, א) דהוא התנאי לקיום מעשי בראשית, ועוד אמרו באבות פ"ו כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר "כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו", והיינו קבלת עול מלכות שמים, ואיך תהיה תכלית הבריאה דקבלת התורה ומלכות שמים אם לא מבני אדם וחוה.

ושמעתי מרבנו הרב זללה"ה שאמר, שאכן הקב"ה אינו צריך יותר מאדם אחד שלם שהוא יקבל תורה ומלכות שמים וממנו לבדו תתקיים תכלית הבריאה, שהמרכבה של השכינה יכולה להתקיים גם ע"י אדם אחד ויחידי ובלבד שיהיה שלם.

ואכן אין לשער גודל מעלת היחיד השלם, ואחד יחיד כזה שקול כנגד כמה אלפים ממש. וכבר מתחילה נאמר על אבינו הראשון אברהם "הִבִּיטוּ אֶל צוּר חֲצֻבְתָּם וְאֶל מִקְבַּת בּוֹר נִקְרְתָם, הִבִּיטוּ אֶל אֲבֹתֵיכֶם וְאֶל שְׂרָה תְּחוּלְלֵכֶם פִּי אֶחָד קָרָאתוּ וְאֲבֹרְכֶהוּ וְאֲרַבְּהוּ" (ישעיהו נא, א-ב). הנה מבואר שאבינו זה אחד ויחיד היה ובו בחר ה' להיות ראש ושרש לעם ישראל, וכמו שאמרו חז"ל למה נקרא שמו אברהם העברי שהוא עומד בעבר אחד של הנהר וכל העולם כולו מעבר אחד, ולא ביקש הקב"ה רוב עם כי אם את היחיד השלם, ומיחיד זה יצא רוב ברכה כמו שכתוב שם בסיפא דקרא "ואברכהו וארבהו", שאברהם אבינו היה ראוי לברכה וממילא יצא ממנו ריבוי וברכה.

ואמנם מעלת היחיד היא רק אם הוא אדם השלם וראוי לברכה וכמו שאמרו חז"ל (בשהש"ר ותנחומא ריש פרשת לך לך) על אברהם אחרי שכבר מסר נפשו ליפול לכבשן האש,

מעלת הזריות - עיקר חיות האדם וברש"י: חיה שבכולן. וב"ראשית חכמה" שער האהבה פרק י"א כתב בשם ספר "בית מדות" ד'חיה' היינו מעלת הזריות. ונמצא דהגדרת האדם הוא "החיה שכולן", והיא מעלת הזריות. ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה", וב'נשמת חיים' מצויה היא מעלת הזריות, שזו עיקר החיות של אדם.

(אור התורה - רבי יוסף בן עמרם)

"וְיִהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה" (בראשית ב, ז).

מעלת הזריות - עיקר חיות האדם

זכרון שמואל - רבי שמואל רחובסקי)

"לא טוב היות האדם לבדו אֵעֲשֶׂה לוֹ עֹזֵר כְּגֹדְלוֹ" (בראשית ב, יח).

ב, יח).

לא טוב - לא תקין

בתרגום אונקלוס 'לא טוב' - לא תקין. ויש לדקדק שבכל דוכתא מתרגם אונקלוס תיבת 'טוב' - טב. וצריך ביאור למה כאן שינה ותירגם "לא טוב" - לא תקין.

ואמנם גם ביום הששי לבריאה על הפסוק (א, לא) "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" תרגם אונקלוס 'והא תקין לחדא', וגם בזה וצריך ביאור למה שינה משאר הימים שמתרגם "וירא אלוקים כי טוב" - 'ארי טב'. וכבר עמד בזה הרמב"ן שם, ופירש דאונקלוס נתכוין שהוא מתוקן הסדר מאד כי הרע צריך בקיום הטוב עכ"ל. והיינו דביום הששי שנשלמה הבריאה נסתכל הקב"ה בכללות שאף שיש דברים שיש בהם חסרון ורע בקצתו, מכל מקום בכללות הבריאה הרי דבר אחד משלים את חסרון השני, ועי"ז הוא מתוקן ומסודר מאד. והעולה מדבריו, שהתרגום 'תקין' מתפרש על השלמות הכוללת.

השלם שבשבילו נברא העולם.

(זהב משבא - רבי משה שמואל שפירא)

”וְתֹאמַר הָאִשָּׁה אֶל הַנְּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ הַגֶּן נֹאכַל, וּמִפְּרִי הָעֵץ
אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֶּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ
פֶּן תָּמָתוּן” (בראשית ג, ב-ז).

בגמרא סנהדרין (כט, א), וביתר ביאור במדרש רבה
ובפירוש רש"י ז"ל: מכאן שכל המוסיף גורע, ומכיון
שהוסיפה לומר שאף על הנגיעה נצטוו, דחפה הנחש עד
שנגעה בו ואמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין
מיתה באכילה.

והדברים לכאורה מתמיהין מאוד, הלא היא עצמה ידעה
את האמת שעל הנגיעה לא הוזהרו והאיך נתפתתה [מזה
שלא מתה על ידי הנגיעה] לפקפק ולחשוב שגם על ידי
אכילה לא תמות.

והברור בזה כמו שמצאתי בפירושי הריב"א ז"ל והרע"ב
ז"ל מברטנורא וכן כתב המהר"ל ז"ל מפראג בספר "גור
אריה", דמה שאמרה חוה שגם על הנגיעה הוזהרה לא
נתכוונה לשקר אלא חשבה שכן האמת כי חשבה
שהקפידה היא גם על הנגיעה ומה שאמר הקב"ה "אל
תאכלו" דיבר בהווה [כי איזו עסק יהא להם עם האילן
אם לא לאכילה], ואין אנו יכולים לידע למה חשבה כן
ובמה טעתה, אם שחשבה שהעץ ארסי שמזיק אף
בנגיעה או שהוא טמא ומטמא או איזה טעם אחר, אבל
עכ"פ כך נתקע במחשבתה באמת שהנגיעה בכלל אזהרת
"לא תאכלו", ואמנם ידעה שהיא מוסיפה על לשון
האזהרה שנצטוו, אבל חשבה שהיא אומרת את התוכן
מאזהרה זו ולכן כשנדחפה ולא מתה נתערערה אמונתה
באמיתות האזהרה - "ותקח מן העץ ותאכל". אחרי זה
ראיתי באבות דרבי נתן (פ"א אות ה'), שאדם הראשון אמר
לאשתו [לשם הרחקה] שהקב"ה הזהיר אף על הנגיעה
עיי"ש, ולפי זה האי דכל המוסיף גורע על אדם הראשון
אמור.

והנה מבואר מדברי חז"ל אלו שחווה נשתבשה בדעות
לחשוב שאין הדבר כמו שהוזהרה שתמות, ועל ידי כך
נתפתתה לאכול מעץ הדעת טוב ורע, ואולם הלא בפסוק
מבואר שמחמת תאותה נתפתתה שנאמר "ותראה אשה
כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים", משמע
דמחמת שחשקה לאכול ממנו נתפתתה ואכלה.

והביאור בזה דשניהם אמת, דודאי לולי התאוה כשהיתה
מוצאת שלכאורה לפי השגתה אין המציאות מתאים עם
הציווי של "מות תמות", היתה ודאי עונה לעצמה
שמסתמא טעתה ובאמת לא הוזהרה על הנגיעה, ואפילו
אילו לא היה עולה על דעתה כך היתה עכ"פ משיבה
לעצמה דרך כלל שמסתמא היא לא תפסה היטב ענין
האזהרה ואפילו אילו היתה רוצה להשתדל בהתרת
קושייתה [על דעת שלא מתה בשעת נגיעה] היתה הולכת
להתיישב בזה עם בעלה [וכן לדברי האבות דרבי נתן

"אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא
נצור עליה לוח ארז" (שיר השירים ח, ט), אמר הקב"ה אם
אברהם עומד חזק כמו חומה שעומדת בפני המלחמות
ואינו מוותר על אמונתו וימסור נפשו על קדושת השם,
אזי נבנה עליה טירת כסף, נצילנו ונבנה אותו בעולם
ונוציא ממנו את עם ישראל, אבל דלת היא שהוא דל
ומטלטל כמו לכאן ולכאן, איני משגיח עליו אלא לשעה
אחת. וזהו דבר נפלא, שהרי מדברים אחרי שכבר עמד
אברהם אבינו בכל הנסיונות באור כשדים ועמד נגד כל
העולם באמונתו ועמד בכל הרדיפות שרדפוהו על
שהפיץ יחוד שם שמים בעולם, וכבר מסר נפשו ליפול
לכבשן האש בגזירת נמרוד הרשע, ועם כל זה עדיין
אמר הקב"ה אם הוא איתן כחומה שאינו מטלטל וכו'.
הרי לנו שגם אברהם אבינו היחידי שמסר נפשו על יחוד
ה' לא היה זוכה לריבוי וברכה אם לא היה עומד חזק
כחומה, והוא אשר אמרנו שדי באחד היחיד שממנו
תבוא הישועה ובלבד שיהיה שלם ולא מטלטל לכאן
ולכאן.

וברש"י ריש פרשת וישב מביא שכשראה יעקב כל אלופי
עשו הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לעמוד בפני
י"ב נשיאים אלו, משל לפשתני שנכנסו גמליו טעונים
פשתן, תמה הפחמי אנה יכנס כל הפשתן הזה, היה שם
פיקח אחד משיב לו ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ושורף
את כולו, כך כתיב "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה
וּבֵית עֵשָׂו לְקֵשׁ" (עובדיה א, יח) ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה
ושורף את כולם, הנה מפורש איך שנגד כל הריבוי של
בית עשו, ניצוץ אחד מיוסף לבדו שקיבל את תורת יעקב
אביו ישרוף לכל אלופי עשו. יוסף אחד ויחיד הוא, אבל
בהשפעת תורת אלקינו ישרוף את כל מה שיש מחוץ. זהו
כוחו וישועתו של היחיד השלם.

ומפורסם שהגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל פירש כן
על נס חנוכה שע"י החשמונאים, כי היתה זו תקופה קשה
של נסיון יון, ותורת יון נכנסה לתוך חצרות בית אלקינו
ופרחי כהונה בעבודתם היו יוצאים מבית המקדש למקום
הספורט של היונים, ורבים היו מתיונים. וקומץ אנשי בית
חשמונאי יצאו להלחם נגד היונים. והוא פלא איך היה
להם את העוז לצאת נגד יון הגדולה ולהלחם ברבבות
רבבות חיילים וכל מיני נשק של הדור ההוא. אין זאת כי
אם בכח שמן זית זך בחותמו של כהן גדול, אם יש עוד
משפחת בית חשמונאי שהיא זכה ועומדת איתן כחומה
שאינה זזה, משם יצא האור שניצח רבבות רבבות יונים
ומתיונים.

וכן בכל דור ודור ועד היום הזה, הישועה של עם ישראל
תלויה ביחידים. ובדורנו האחרון הלא ידוע מה היה מרן
הרב מבריסק לכלל ישראל. אחד יחיד הוא החזון איש
שמסר נפשו על מצות שביעית, והוא הוא שקיים מצות
שמיטה בארץ ישראל. וכן בהלכות דעות תמיד היו אלו
רבתינו היחידים שעמדו נגד כל השיטות החדשות
המטעות את ההמון. נדע להעריך כוחו ומעלתו של האדם

כגון הבטחה לטובה שהוא בתנאי אם לא יגרום החטא, וכמו שאמר יעקב אבינו ע"ה "קטונתי" וכו', וגבי הבטחה לרעה יש זכות תולה כדתנן גבי סוטה, ובגמרא שבועות דף ל"ט א' מבואר דעל כל עבירות [מלבד שבועת שקר] אי אית ליה זכות תולין לו שנים וג' דורות ע"ש, וכן הא דמבואר בערכין דט"ו א' דאין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, וכן כי האדם נדון אחר רובו ואחר רוב העולם, כדאמרינן סוף פרק קמא דקידושין, ועוד כמה וכמה דרכים, ואמנם אעפ"כ סוף סוף מתקיים כל הבטחה והבטחה [הן לטוב והן להיפך] ממש כמו שנאמר [אם לא שב בינתיים] אלא שיש להשי"ת פנאי וכדפירש רש"י ז"ל בפרשת האזינו על הפסוק "ואמרתי חי אנכי לעולם" שאמר הקב"ה אינני ממהר לפרוע לפי שיש לי שהות בדבר כי חי אנכי לעולם ובדורות האחרונים אני נפרע מהן והיכולת בידי להפרע מן המתים ומן החיים וכו' ע"ש כל לשונו הקדוש, וכאמר חז"ל שהוא יתברך מאריך אפיה וגבי דליה ודרכי השגחתו נסתרים מבני אדם ועל פי רוב לאחר זמן מתברר לו כי מה שהיה קשה לו באמת לא היה קשה מידי כי היה הכל לטובה ובהתאם למה שכתוב בתודה, וכמו שכתבו המפרשים על הפסוק "וראת את אחורי לפני לא יראו", כי בשעת המאורע שהאדם נרגש מאוד מן ההוה, הוא לכאורה מלא קושיות למה הוא כך ומדוע יהא כך, אבל לאחר תקופה ממושכה כשיצא ממעגל המאורעות הוא רואה אותן באספקלריא אחרת ומסוגל להבין קצת יותר ולהצדיק עליו את הדין.

(ברכת פרץ - רבי יעקב ישראל קניבסקי)

"וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תֹאֲמָה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמָד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל וְתִקַּח מִפְּרִיָו וְתֹאכַל וְתִתֵּן גַּם לְאִשָּׁה עֵצָה וַיֹּאכְל" (בראשית ג, 1).

בענין רע עין

יש להתפעל מאד ממה שנתעוררתי היום, עיין ברש"י בראשית (ג, 1) "ותתן גם לאישה", שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת, הנה ראינו כי הקנאה גדולה מהפחד של מיתה, שיכלה לסבול מיתתה ולא הקנאה שישא אחרת כענין שאמרו ז"ל עשרה מיתות ולא קנאה אחת (דברים רבה ט, ה), וזה נאמר על משה רבינו ויהושע אעפ"י ש"בכל מתקנא חוץ מתלמידו".

(אור יחזקאל מכתבים - רבי יחזקאל לענינשטיין)

"וְלֹאֲדָם אָמַר כִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אַרְוֶה הָאָדָמָה בְּעֵבֹרְךָ בְּעֵצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (בראשית ג, 12).

מכסה פשעיו לא יצליח

איתא במדרש (כמדבר רבה יג, ג): א"ר תנחומא בר אבא "גַּאֲוֹת אָדָם תִּשְׁפִּילְנֹו" זה אדם הראשון, כיצד בשעה

[שכן שמעה מבעלה] ודאי מצד השכל היה צריך להיות ראשית מלאכתה ללכת לבעלה לחזור ולשאול אותו על הפרטים כיצד שמעו מהקדוש ברוך הוא] ובכל אופן לא עם הנחש המסית, ורק מכיון שהשתתף בעסק זה גם התאוה נאחזה באותה קושיא שהמציא לה הנחש, ונתבלבלה לגמרי, ותחת לחשוב על הקושיא [למה לא מתה על ידי הנגיעה שלפי דעתה נאסר על זה מות תמות] כי החסרון הוא בה שאינה תופסת לנכון כוונת האזהרה, הפכה את הקושיא לראיה והוכחה שאין כאן סכנה באכילת עץ הדעת טוב ורע ואכלה.

ובאמת עוד טענה בעיקר הביאור מה שאמר הקב"ה "ביום אכלך ממנו מות תמות" שאין הפירוש שימות בו ביום [שהרי לא מתו בו ביום] אלא הכוונה שביום אכילתו יהא נקנס עליו מיתה ונעשה בן תמותה כדפירש הרמב"ן ז"ל וכן הוא בתרגום יונתן שאילו לא אכל מעץ הדעת היה חי לעולם. [א"נ כמ"ש שיומו של הקב"ה הוא אלף שנה].

וגם לפי הבנתה שממש בו ביום תמות ושגם עבור הנגיעה תמות אכתי עדיין לא היה שם שום קושיא ממה שנגעה ולא מתה שהרי עדיין לא עבר היום ואולי עוד תמות, ובע"כ שגם בזה טענה לחשוב שביום אכלה שנאמר להם לאו דוקא ביום אלא מיד ממש, [ועי' תוס' הרא"ש ז"ל על סנהדרין הנדפס מחדש לדף כ"ט ט], הכלל שהיתה מוטעת בזה מכמה צדין וכשראתה קושיא שלפי דעתה לכאורה אין המציאות מתאים עם האזהרה היה לה להשיב שבודאי החסרון הוא בה שאינה מבינה כהוגן ביאור האזהרה אבל כאן נתערבה גם התאוה עם הנחש המסית ומבלבל את ישרות הדעת ונתערערה אמונתה באמיתות האזהרה.

וכן מצינו בפ"ב דחגיגה גבי אחר שעל ידי שראה אחד שהלך לקיים מצות כיבוד אב להביא לו גוזלות וגם קיים מצות שלוח הקן [אשר בשניהם נאמר אריכות ימים] ובחזירתו נפל ומת אמר לית דין ולית דיין ויצא לתרבות רעה. ואמרו חז"ל בספ"ק דקידושין אלמלא דרשי' אחר להאי קרא כר' יעקב "למען ייטב לך" בעולם שכולו טוב "ולמען יאריכון ימיך" בעולם שכולו ארוך לא הוי נפיק לתרבות רעה, ואמנם באמת מחמת זה בלבד שנולד קושיא לא הי' יוצא לתרבות רעה דהא קמן כמה חכמים שראו כמותו ולא נפגעו כי ודאי הי' דורש כר"י או שעל כל פנים הי' תולה בחסרון הבנתו בפירוש הכתוב "למען יאריכון ימיך", אלא שכבר היה בו שורש פורה ראש ולענה וכמו שאמרו חז"ל שם שלא פסק מפומיה זמר יווני, וע"ש עוד, ולכן נפגע על ידי הקושיא לומר לית דין וכו'.

הכלל שעל כל קושיא צריך להשיב שהחסרון הוא בו שאיננו יודע פירוש ההבטחה דיש דברים שנאמרו על מיד ויש על לאחר כמה דורות, [כגון התוכחה] ויש שנאמר על הכלל ולא על הפרט כמש"כ בתשובת הרשב"א ז"ל סי' קמ"ח וסי' ק"ט, ויש שנאמרו בתנאי

הוא מבכורות צאנו ומחלביהן". וכיון שנאמר "גם הוא משמע שהיה הבל טפל לקין ונגרר אחריו. והיינו, שקין הבין מדעתו וחדש בעולם את סוד הקרבנות, כלשון הרמב"ן (שם א): "הבינו האנשים האלה סוד גדול מהקרבנות והמנחות", ורק לאחר שהביא קין את קרבנו, התעורר הבל והביא אף הוא.

מכאן למדנו, שקין הביא את מנחתו מתוך רום המדרגה, אחר שהבין סוד הקרבנות מדעתו. אולם אף על פי כן לא שעה הקב"ה למנחתו לפי שחסרון גדול היה בה, וכפי שפירש רש"י (שם א): "פרי האדמה - מן הגרוע".

עורר בכך מרן ראש הישיבה הגאון רבי חיים שמואלביץ זצוק"ל, הלא בזמנו של קין לא היה כל איש בעולם מלבד אדם, אשתו ובניו. מאידך, היה העולם כולו מלא בפירות טובים ומשובחים ביותר, הלא אותם בני האדם הספורים בלאו הכי לא יוכלו לאכול אפילו מקצת שבמקצת הפירות, ויכולים הפירות להירקב. ובפרט, שקין הבין את סוד הקרבנות והתעורר מדעתו להביא ברצון מנחה לה', ועל מה נמנע מלהביא מנחה משובחת וראויה.

ביאר בזה מרן הגר"ח זצ"ל, אלו הם מידות האדם. אף על פי שיש לו עולם מלא בכל טוב ופירות מתוקים ומשובחים, הוא אינו מסוגל לוותר ולתת משלו לאחרים, וגם כאשר נותן משלו לאחר, בעין רעה הוא נותן, אף שהדבר מצוי אצלו בשפע רב. עד כדי כך קשה על האדם מידת הנתינה, ואף שנתינה זו היא כביכול 'נתינה' לקב"ה בתורת קרבן, עדיין - 'בעין רעה'!...

אף הנותן מעט ורע - חש כשנותן הבל

בהמשך הפרשה כתיב (שם ד-ה): "וישע ה' אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו". ולכאורה קשה, הלא כבר נאמר קודם לכן שקין הביא מן הפירות הגרועים, והכיר בכך שנותן מן הגרוע, על מה אם כן "ויחר לקין מאד"? הלא הוא שבחר להביא מן הגרוע שבפירות, הלא אף אם היה מביא לחברו מהפירות הגרועים, היה חברו מתמלא בכעס כלפיו, קל וחומר כאשר מדובר בהבאת קרבן לפני הקב"ה.

אכן, אף הנהגה זו של קין נובעת מאותה המידה. כל כך קשה לאדם לתת מעצמו, ואף כאשר יתן אפילו מהגרוע שברשותו, ירגיש שנתן את כל עולמו, וחייבים להכיר לו טובה מרובה על כך! מעתה, כיון שויתר על מעט שבמעט שבכנסיו - ומהגרוע שבכנסיו - סבור היה קין שתתקבל מנחתו בחיבה וברצון, שהרי לדעתו נתן הכל... וכיון שהקב"ה לא שעה למנחה זו, נתמלא חרון ויפלו פניו.

(שיחות רבי נתן צבי - רבי נתן צבי פינקל)

"והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן" (בראשית ד, ה).

עיקר העבודה הוא הרעותא דלבא ההבדל שהיה בין מנחת קין למנחת הבל, כמד"כ (בראשית ד) "ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה' והבל הביא גם הוא

שעבר אדם על ציוויו של הקב"ה ואכל מן האילן ביקש הקב"ה שיעשה תשובה ופתח לו פתח, ולא בקש אדם וכו', וה"ד (בראשית ג) "ויאמר אלהים הן האדם וגו', א"ר אבא בר כהנא מהו 'ועתה', אלא שאמר לו הקב"ה אפילו עכשיו עשה תשובה ואני מקבלך, ואמר אדם אי אפשר. הקב"ה אמר 'ועתה' ואדם אמר 'פן' אי אפשר. וכן אמרו חז"ל במדרש תהלים (מזמור ק): "מזמור לתודה". זהו שאמר הכתוב (משלי כח, יג) "מִכֶּסֶה פִּשְׁעָיו לֹא יִצְלִיחַ", "מכסה פשעיו" זה אדם הראשון שאמר להקב"ה (בראשית ג, יב) "האשה אשר נתת עמדי". לא ביקש לעשות תשובה, שנאמר (שם, כב) "ועתה פן ישלח ידו וכו'".

ולמדנו מזה שאם היה אדם הראשון עונה לקב"ה "חטאתי עויתי פשעתי" ומבקש מחילה, היה הקב"ה מוחל לו ולא משלחו מגן עדן, וגם לא היה נגזר עליו מיתה, ואפילו שהקב"ה אמר לו "ביום אכלך ממנו מות תמות", ורק משום שאמר "האשה אשר נתת עמדי" לכן לא נמחל לו. ומבהיל. וזהו על דרך מה שאומרים בוידוי הגדול של רבינו נסים, שמנהג בית דינו של הקב"ה אינו כמנהג בתי דינין של בני אדם "שמדת בני אדם כשהוא תובע את חברו אל הבית דין או אל השופט אם יכפור ינצל מן הממון ואם יודה מתחייב ליתן, ובית דינך הצדק לא כן הוא אלא אם יכפור אוי לו ואוי לנפשו ואם מודה ועוזב אתה מרחמהו, שכן כתוב "מכסה פשעיו לא יצליח, ומודה ועוזב ירוחם".

(משלחן רבי אליהו ברוך - רבי אליהו ברוך פינקל)

"וַיִּשְׁפֹּן מִקְדָּם לְגֹן עֵדֶן אֶת הַפְּרִיִּים" (בראשית ג, כד).

כרובים - כתינוקות או כמלאכי חבלה?!

וברש"י כרובים - מלאכי חבלה.

אצל המשכן נאמר (שמות כה, כו): "והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם על הכפורת", ועל כך אמרו חכמינו ז"ל: כרובים - כרביא, דמות פרצוף של תינוק היה להם.

דבר זה - אומר הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין זצ"ל - בא למדנו, כי כשנותנים לילד חינוך טוב וראוי עשוי הוא להיות אחר כך ככרובים המסוככים בכנפיהם על ארון הקודש, ואלו כשאין מחנכים אותם כראוי, עשוי הוא להיות ככרובים - מלאכי החבלה.

"וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מְנַחָה לַה' וַיֵּאָל מְנַחָתוֹ לֹא שָׁעָה, וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָנָיו וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בְהֵיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקֶּם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ" (בראשית ד, ג-ה).

מעשה קין והבל

קין, הוא שהביא תחילה מנחה לה' ורק לאחר מכן נצטרף אליו הבל וכדברי הכתוב: "ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'", ולאחר מכן נאמר: "והבל הביא גם

ויעווי ב"משך חכמה" (ויקרא ה, יא) שהביא מה"נודע ביהודה" שהשב על חטא שעשה פעמים רבים אינו צריך תשובת המשקל רק על ג' פעמים הראשונים... והענין דעבר עבירה ושנה בה נעשית לו היתר (יומא פו, ב), שהרצון וההרגל מטעה אותו עד שחושב שהוא מותר בלא מרד ובלא כונה והוי כמפעל בלא מכוון, וגם זה צריך כפרה, אך לא חמורה כעל מרד... וזה שאמר "אל תזכור לנו עוונות ראשונים".

(אור התורה)

"לְפַתַח חַטָּאת רִבֵּץ" (בראשית ה, ז).

אמר כ"ק מרן מהרי"ד מבעלזא ז"ל בשם אביו כ"ק מרן מהר"י ז"ל, ד"פתח" רומז על תשובה, כדאיתא (שהש"ר ה, ג) שאומר הקב"ה פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם, וזהו פי' הכתוב, "לפתח" היינו לפתח התשובה, "חטאת" רומז ליצה"ר, "רובץ", שהיצה"ר רובץ אצל פתח התשובה ומונע את האדם מלעשות תשובה.

ואמר מהרי"ד ז"ל, שאלתי את אבי ז"ל מהו העצה לזה שיוכל האדם לעשות תשובה אם היצה"ר מונעו מלשוב, והשיב אבי ז"ל דהעצה היא, שבתחילה יעשה האדם תשובה על מצוות ומעש"ט שלו שהיה יכול לעשותם באופן יותר טוב, ועל תשובה כזאת אין היצה"ר מקטרג, וכיון שכבר פתח את פתח התשובה, יוכל להמשיך בתשובה גם על החטאים שעשה, עכדבה"ק.

(רבי שלום בדאנדנער זצ"ל - "תבין לבס")

"וַיֵּרָא ה' פִּי רֶבֶה רַעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל יֶצֶר מַחְשָׁבַת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם וּגּוֹ, אֲמַחָה אֶת הָאָדָם" וגו' (בראשית ה, ז).

מעט מחשבה טובה מגינה ומעלא

מכיון שכל היום היתה מחשבתם רק רע, לכן אין תקוה, מזה שמע מינה לו היו שעות ביום שחושבים על טוב, לא היה נפק גזר דין ל"אמחה".

נפלא הדבר, כמה טובה יש בקצת מחשבה טובה, שזה המגנא ומצלי ממות של כל העולם לחיים של כל העולם. וכן כמה צריכים לייקר לימוד המוסר זמן מה ביום, ועל דרך שאמרו חז"ל (קידושין מט, ב) המקדש את האשה על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור הרי זו מקודשת, שמא הרהר תשובה בלבו.

נפלא מה שמחשבה טובה רגעית יכולה להפוך עולמות. (זכרון מאיר - רבי מאיר רובמן)

כה התורה: אחד אמר לגר"ד קוק שליט"א, שאשתו חוששת שהוא ילך לכולל. השיב לו הגר"ד שליט"א, זה כח ה"מדמה", יש להסביר לה בנחת שעיקר הפחד זה אם הוא לא ילך לכולל, כי רק תורה אגוני מגנה ואצולי מצלא. שוב אמר רבינו שליט"א, אלה שמבטלים תלמוד תורה או ישיבה וכולל וכל כיו"ב, הם לא נורמלים!
צבירת מים ומזון?? נשאל הגר"ד קוק אודות מה שאמרו לצבור בבית מים ומזון לג' ימים וכו', ואמר, שאלו דברי דמיון, ולא רק שהדבר מיותר, אלא שיש בו נזק, כי בזה שעושים כן ממעיטים בפועל את האמונה.

מבכורות צאנו ומחלביהן", דב-ג' תיבות אלו שכתבה התורה"ק טמונה הכוונה העליונה מדוע נתקבלה מנחת הבל, לפי שהבל השקיע במנחתו רעותא דלבא, ראשית מה שלקח מצאנו את שגידל בעצמו, שזה החביב ביותר על האדם. ומבכורות היינו החשובים ביותר, ומחלביהן המשובחים ביותר. והיינו שהבל מסר והקריב להשי"ת את החשוב והיקר לו ביותר. ולפיכך "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה", כי עיקר העבודה הוא הרעותא דלבא שיהודי משקיע במנחתו ובכל מצוה שעושה. ויתכן שיהודי עובד השי"ת ועוסק בתורה ומתפלל, ואילו חלק מעצמותו אינו מסוגל למסור, שאת האהוב והחביב עליו ביותר משאיר לעצמו ואינו מוסרו להשי"ת... (אדמו"ר מסלונים - "נתיבות שלום")

"וַיֵּאמֶר ה' אֶל קַיִן וכו' הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לְפַתַח חַטָּאת רִבֵּץ" (בראשית ה, ז).

לפתח חטאת רובץ

כתב ה"בית הלוי": במדרש (ב"ר כב, ו) אמרו 'לפתח חטאת רובצת' אין כתיב כאן אלא "רובץ". בתחילה תש כוחו כנקבה ולבסוף מתגבר כזכר. הודיעו לקין שימהר לשוב, דכל מה שמתאחר לשוב היצר הרע הולך ומתחזק בכל יום...

וזהו שאמר הכתוב "הוי משכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה" (ישעיהו ה, יח), דבהתחלה אין היצר הרע חזק כלל ורק האדם בעצמו מושך אותו עליו וזהו שקורא "מושכי העון בחבלי השוא", אבל אחר כך הולך ומתגבר "וכעבות העגלה חטאה" (סוכה נב, א).

וקרא הכתוב 'עון' להתחלה ואחר כך אמר 'וכעבות העגלה חטאה', וחטא הוא קל מעוון, והוא משום דעל חטאם שלבסוף העונש קל יותר מן על הראשונים, דחטאים הראשונים נקראו 'עוון' יען כי בקל היה האדם יכול לזהר מהם, אבל החטאים שאחר כך הם נקראים 'חטא' יען כי קשה להאדם להנצל מידם, ועל כן הוא קרוב לאונס ושוגג. ונמצא דעיקר עונש מגיע לו על ההתחלה דלא היה אנוס אז.

וזהו שאנו מתפללים על עוונות הראשונים - "אל תזכור לנו עוונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאוד". שעל האחרונים יש לנו תירוץ מכובדו של היצר הרע, ורק על הראשונים אנו מבקשים שלא יזכור לנו ביום הדין, ע"ש. [ויעוין ב"אבן עזרא" (תהילים עט, ח) עה"פ "אל תזכור לנו עוונות ראשונים"].

ומבואר דעיקר העונש מגיע על ההתחלה - על פתיחת הפתח שעליו לא היה אנוס, וחטאים ראשונים נקראים 'עוון', ואחרונים נקראים 'חטא' דחשיב כשוגג ואונס.